

קונטרס

פתחי שמחת יום טוב

הערות על הרמב"ם

הלכות שמחת יום טוב

הלכות שמחת בית השואבה

מאמרים בביאור לשונות של שמחה

ודרכי השמחה בעבודת ה'

קונטרס

פתחי שמחת יום טוב

הערות על הרמב"ם

הלכות שמחת יום טוב ובית השואבה

ומאמרים בביאור לשונות של שמחה

ודרכי השמחה בעבודת ה'

בעזרת החונן לאדם דעת

דוד שונמאכר

יוצא לאור לקראת חג הסוכות הבא עלינו לטובה

שנת תשע"ח

בעניני הקונטרס נא לפנות לטלפון 0527-657278

דוא"ל: rds@darchenoam.org

הקדמה

פעמים רבות לפני החגים, מתעורר בקרבנו רצון להתעסק בסוגיות היום טוב בכלל ובסוגית שמחת יום טוב בפרט, מאידך אין לכל אחד את הפנאי ללמוד כמו שצריך עניינים אלו מפי ספרים וסופרים. במטרה לעזור בזה כתבנו קונטרס זה.

יש בו שני חלקים: א. הערות לפי סדר הרמב"ם בפרק ו' מהלכות יום טוב העוסק בדיני שמחת יו"ט ובפ"ח מהלכות לולב העוסק בפרטי שמחת בית השואבה. ב. מאמרים בביאור לשונות של שמחה ודרכי השמחה בעבודת ה'.

הערות על הרמב"ם כוללות הערות יסודיות מרבתינו ז"ל [בעיקר אלו הדנים בדיוק לשונו] והערות שחנני ה', הן במטרה לבאר את לשונות הרמב"ם, והן שיעורו לפלפל בענינים אלו.

מאמר 'ביאור לשונות של שמחה' דן בלשונות שונים של שמחה, ולהראות בכך מקצת מרוחב ועומק סוגית השמחה, ולפתוח פתח כדי שכל אחד יוכל להכנס בדרך מעשית יותר לעולם הרחב והמגוון של השמחה. ומאמר 'מיוחדות עבודת השמחה במצוות' הבא להראות כמה יסודי וחשוב הוא עבודת השמחה במצוות.

התודה והברכה נתונה לבני היקרים הרב מאיר יצחק נ"י והרב עקיבא נ"י על עזרתם המרובה בניסוח הדברים והגהתם. תודתי נתונה לידידי הרה"ג רבי משה לידר שליט"א שעבר על הקונטרס והעיר את הערותיו המחכימות.

יהי רצון שאזכה להגדיל תורה ולזכות את הרבים על ידי קונטרס
זה ולקיים הדברים בעצמי.

נ.ב. כדי להפיק את מירב התועלת מהערות כדאי ללמוד את דברי
הרמב"ם בפני עצמם, ולצורך זה צטטנו אותם לבד בתחילת
הקונטרס.

רמב"ם הלכות יום טוב פרק ו'

הלכה יז - שבעת ימי הפסח ושמזנות ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספד ותענית וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים עליו שנאמר (דברים ט"ז) ושמחת בחגך וגו', אף על פי שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים כמו שאנו מבארין בהלכות חגיגה יש בכלל אותה שמחה לשמחה הוא ובניו ובני ביתו כל אחד ואחד בראוי לו.

הלכה יח - כיצד, הקטנים נותן להם קליות ואגוזים ומגדנות, והנשים קונה להן בגדים ותכשיטין נאים כפי ממונו, והאנשים אוכלין בשר ושותין יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביינן, וכשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל (דברים ט"ז) לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האמללים, אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו, ועל אלו נאמר (הושע ט') זכיהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו כי לחמם לנפשם, ושמחה כזו קלון היא להם שנאמר (מלאכי ב') וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם.

הלכה יט - אף על פי שאכילה ושתיה במועדות בכלל מצות עשה, לא יהיה אוכל ושותה כל היום כולו, אלא כך היא הדת, בבקר משכימין כל העם לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומתפללין וקורין בתורה בענין היום וחוזרין לבתיהם ואוכלין, והולכין לבתי מדרשות קורין ושונין עד חצי היום, ואחר חצי היום מתפללין תפלת המנחה וחוזרין לבתיהם לאכול ולשתות שאר היום עד הלילה.

הלכה ב - כשאדם אוכל ושותה ושמח ברנל לא ימשך ביון ובשחוק
ובקלות ראש ויאמר שכל מי שיוסף בזה ירבה במצות שמחה, שחשברות
והשחוק הרבה וקלות הראש אינה שמחה אלא הוללות וסכלות ולא נצטוינו
על ההוללות והסכלות אלא על השמחה שיש בה עבודת יוצר הכל שנאמר
(דברים כ"ח) תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב (מרב
כל) הא למדת שהעבודה בשמחה, ואי אפשר לעבוד את השם לא מתוך
שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שברות.

הערות על הרמב"ם

הלכות יום טוב פרק ו'

הלכה יז - *שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר ימים טובים* כולם אסורים בהספד ותענית¹

א. עיין שו"ת רע"א מהדו"ק סי' א' וז"ל עיין רמב"ם שכתב [בהלכה הקודמת] 'כשם שמצוה לכבד שבת ולענגה כך כל ימים טובים, שנאמר לקדוש ד' מכובד וכל יום טוב נאמר בהם מקרא קודש' ואח"כ בהלכה י"ז 'שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שארי יום טוב כולם אסורים בהספד ותענית, וחייב להיות בהן שמח וטוב לב', משמע דהם תרי מילי חיוב כיבוד ועונג וחיוב שמחה, ומהאי טעמא בהלכה ט"ז נקיט ימים טובים, דמשמע ביום טוב ולא בחוה"מ, ובהלכה י"ז בחיוב שמחה נקט שבעת ימי פסח ושמונת ימי החג דגם חוה"מ בכללם' עכ"ל. מבואר בדבריו בדעת הרמב"ם, שמצות שמחה שייכת גם בחול המועד ואילו מצות כבוד ועונג אינם אלא ביום טוב עצמו. וע' הערה יג.

וראיתי מי שכתב שמקור דברי הרמב"ם שיש חיוב שמחה בחוה"מ הוא המשנה בסוכה (מ"ב:) 'ההלל והשמחה שמונה', הרי דאף חוה"מ בכלל שמחה, וכן נראה מהא דמו"ק (ח:) אין נושאים נשים במועד ובגמרא מבואר דילפינן לה מדכתיב 'ושמחת בחגך' ודרשו 'ולא באשתך' הרי דיש דין שמחה בחוה"מ נמי, שהרי מפורש בתורה דאף חוה"מ מיקרי חג כדכתיב 'חג שבעת הימים' (במדבר כ"ח י"ז), ולגבי סוכות כתוב במפורש 'ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים' (ויקרא כ"ג מ').

ב. 'שאר ימים טובים' מלשון הרמב"ם משמע שיש לפחות שני ימים

טובים מלבד פסח וסוכות, ובפשטות נראה שכוונתו לשבועות וראש השנה, וא"כ נראה להוכיח מכאן שרבינו סובר שיש מצות שמחה בראש השנה [ראה ביאור הגר"א סימן תקצז סק"א]. ויש להבין למה רבינו לא הזכיר ימים טובים אלו במפורש.

ויש לפרש שרבינו לא הזכיר את ר"ה במפורש כיון ששמחתו שונה משמחה בשאר הימים טובים, שהרי ר"ה הוא זמן של אימת הדין, הסותר במדת מה את השמחה. וראיה לדבר מהא דאין גומרים בו את ההלל כמבואר בר"ה לב: ספרי חיים וספרי מתים פתוחים ואתם אומרים שירה, וכמ"ש רבינו בהלכות חנוכה פ"ג ה"ו 'אבל ראש השנה ויום הכפורים אין בהן הלל לפי שהן ימי תשובה ויראה ופחד לא ימי שמחה יתירה' ומשמע שיש דין שמחה אלא שלשם אמירת הלל בעינן 'שמחה יתירה'. וראה לשונו בפירוש המשניות סוף ר"ה 'לפי שהם ימי עבודה והכנעה ופחד ומורא מה' ויראה ממנו כו' ובכל ענינים אלו אין ראוי השחוק והשמחה'.

ויש להוסיף דשיטת הבה"ג שיש קיום דאורייתא של שמחת יו"ט בקריאת ההלל, וא"כ עד כמה שאין אומרים הלל בר"ה [מהטעם הנ"ל], א"כ למעשה פחות הוא בדין שמחה דידיה.

ומעתה י"ל שרבינו לא הזכיר את חג השבועות מפני שרצה להשתמש בלשון 'שאר ימים טובים' בקשר לר"ה מהטעם הנזכר, ולא רצה להוציא ר"ה במפורש כיון שסוף סוף יש לו חיוב שמחה דאו', ולהכי מיכלל בהדיה שבועות ובלשון 'שאר ימים טובים'.

ויש לדחות שבאמת אין ר"ה בכלל 'שאר ימים טובים' וכוונת הרמב"ם היא לשבועות ויום הכיפורים. (ובאמת אפשר ששניהם בכלל). ונמצא, שיש היכי תימצי של קיום מצות שמחת יו"ט גם בלי אכילה ושתייה.

ובספר בני בנימין כתב דלשון הרמב"ם 'ימי הפסח כו' אע"פ שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים יש בכלל אותה שמחה לשמוח... כל אחד כראוי לו'. הוא סתירה להסוברים דגם בר"ה איכא מצות שמחה עכ"ל. וכוונתו היא דכיון שמבואר שעיקר מצות שמחת יו"ט הוא באכילת בשר שלמים, א"כ כיון שאין מביאים שלמים בר"ה אז כל מצות השמחה לא שייכת בו. אך לפי"ז ודאי שאין מצות שמחת יו"ט ביוה"כ, וא"כ הדרא קושיא לדוכתא דנותר לנו רק את חג השבועות ומה הם אותם 'שאר ימים טובים' שהזכיר רבינו. ושמעתי מידידי הרב מרדכי אלתר שליט"א לבאר בזה, שאולי המכוון הוא לרבות יום טוב שני של גלויות, ויש לדון בזה כיון שכל דברי הרמב"ם עוסקים בעיקר המצוה מדאורייתא וביו"ט שני חיוב השמחה אינו אלא מדרבנן, וצ"ע.

וע"ע בשו"ת דברי יציב או"ח סי' רכ"ח אות ה', שדייק מהמילים 'שאר ימים טובים' שר"ה בכלל חיוב השמחה. (וכן דייק הבית מרדכי א' כ"ד). ופירש את דברי הרמב"ם 'אע"פ שהשמחה... יש בכלל אותה שמחה וכו' הפוך מפירושו של הבני בנימין וז"ל 'ומה הכוונה במה דנקט שאר ימים טובים, וע"כ דעל ר"ה ג"כ קאי. ובזה א"ש המשך ההלכה שם ברמב"ם, אף על פי שהשמחה האמורה כאן וכו' יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובניו ובניו ביתו כל אחד ואחד כראוי לו, והיינו שלפי שגם ר"ה בכלל ואף דליכא שלמי שמחה, וע"כ שמקיימים מצות שמחה בכל מיני שמחה ודו"ק. עכ"ל. והרי הבני בנימין למד שכיון ששאר מיני שמחה הם בכלל החיוב שמחה דקרבן שלמים, אם כן ביום שאין שלמים אין חיוב בשאר מיני שמחה, ואילו הדברי יציב לומד שכיון שבכלל הדין שמחה דשלמי שמחה יש עוד מיני שמחה, אם כן חייבים בהם אפילו בימים שאין שלמי שמחה, ודו"ק.

וממשיך הדברי יציב לשיטתו וז"ל ולפי זה היה צריך לקנות לאשתו בגדים ותכשיטים גם לר"ה. ועיין בכתובות דף ס"ד: במשנה ומנעלים ממועד למועד, וברש"י לכל שלשת הרגלים ע"ש, ובחכמת שלמה אור"ח סי' תקכ"ט:ב' כתב דיוצא הך חיובא לקנות מלבושים לאשתו במה שקונה לה מנעלים ע"ש, וא"כ להרמב"ם היה צריך לקנות לה מנעלים גם לר"ה. ואפשר דנקט במשנה ממועד למועד ולא מרגל לרגל, לרמז גם לר"ה שאיקרי מועד כמ"ש בר"ה דף ד: ודו"ק. עכ"ל.

ג. ע' בס' משאת המלך סי' קכ"ט ואלו דבריו 'והנה לכאורה היה נראה דאיסור הספד ותענית הוא משום דחייב בשמחה ומחובת השמחה הוא דנאסר בהספד ותענית. אולם אי נימא הכי הו"ל להרמב"ם לשנות קודם מצות השמחה ביו"ט ובתר הכא הו"ל דלפיכך אסור בהספד ותענית. ומבואר מזה דאיסור הספד ותענית ביו"ט הוא איסור כשלעצמו ואף אי לא היה לחובת שמחה היה ג"כ לאיסור הספד ותענית, ודין זה מבואר ממה שלמדו איסור הספד ותענית בר"ח מיו"ט, והרי בר"ח ליכא מצות שמחה ואי כל האיסור הספד ותענית הוא משום דמבטל השמחה א"כ אינו שייך בר"ח דליכא דין חובת שמחה, ומבואר כנ"ל דהספד ותענית הוא איסור כשלעצמו.

ועי' במאירי סוכה (מ"ח.) שכתב ז"ל אך שמח לרבות לילי יום טוב האחרון לשמחה ואמרו שאין מלת אך אלא למעט, איברא כך הוא אלא שהוא ממעט כל דבר בלא שמחה, ונמצא השמחה מתרבת מאלה ועוד שכל שהורגל כל היו"ט בשלמי שמחה אם אינו עושה בשמיני יש שם חסרון אחר שהוא יו"ט וממעט השמחה ואז מיעט את העצבון ואין מיעוטו אלא בריבוי השמחה. עכ"ל. הנה מבואר להדיא בדבריו דבדרשה זו נאמר מיעוט של עצבון והוא כמשנ"ת לדייק בדברי הרמב"ם דהספד ותענית נתמעטו לעצמם ולא אך משום שעי"ז מתמעטת השמחה. עכ"ל.

הנה לפי דברי המשאת המלך הרמב"ם לא נתן מקור לאיסור הספד ותענית והדבר צ"ב. וי"ל דלא כדבריו, אלא ודאי איסור הספד ותענית הוא מצד חובת השמחה, וי"ל שהרמב"ם הביאו לפני חובת שמחה ללמד שאיסור הספד ותענית נוהג בכל זמן החג ואף שלא בשעת אכילה ושתייה, וע' בהערה יז.

ד. 'וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב' בפשטות נראה שעיקר קיום המצוה הוא בהרגשה נפשית של שמחה וטוב לב. אך ודאי שאי אפשר לקיימו רק בהרגשת הלב, שהרי חייבים באכילת בשר ושתיית יין דוקא, אלא נראה שחייבים להגיע לאותם הרגשים ע"י אכילה ושתייה. והנה נראה ברור ממשמעות דברי הרמב"ם שדי בשמחה בעלמא שבאה על ידי אכילה ושתייה ולא בעינן עבודת ה' מיוחדת ע"י שמחה זו. וכן רואים לכאורה מהמבואר בהלכה י"ט שצורת המצוה היא שאוכלין ושותין כחצי היום, ואם הענין היה להגיע לאיזו עבודת ה' מיוחדת מתוך שמחה, היה ראוי שהמצוה תהיה שהאדם יאכל עד שיהיה שמח וטוב לב ואז מתוך שמחתו יתעסק בעבודת ה', ואדרבה מבואר שם שמסיימים את היום רק באכילה, וכן המשמעות הפשוטה של המילים 'הוא ובניו ואשתו ובני ביתו' היא, ששמחתו ושמחתם שוים בצורתם, ובודאי לא נראה שצריכים הבנים ואשתו להגיע לשירות ותשבחות ושאר עבודת ה' מתוך שמחתם, וא"כ נראה שגם האב אינו מצווה בשמחה כזו. אמנם בדברי רבינו להלן (הלכה כ') לכאן מבואר לא כן, שכתב שם שנצטוינו על 'שמחה שיש בו עבודת יוצרו' ועוד מבואר בהלכה י"ח שמתנאי המצוה להאכיל גם לעניים ומרי נפש, דמי ששמח רק הוא ובני

ביתו 'אין זה שמחת מצוה אלא שמחת כריסו', וא"כ חזינן שיש באמת איזה עבודת ה' מיוחדת הקשורה לשמחה זו, וצ"ב בישוב הדברים. ויש לבאר בזה באחד משני אופנים.

(א) באמת הציווי הוא להיות במצב נפשי של 'שמח וטוב לב' שבא ע"י אכילה ושתיה ואין חיוב שיבוא מזה לעבודת ה' נוספת, אבל חייבים שלא תהא השמחה סתירה לעבודת ה' וכוונת 'שמחה שיש בו עבודת יוצרו' הוא שאין סתירה לעבודת יוצרו. ואם מגיע לשחוק והוללות, וכן שמחה בלי נתינה לעניים, מהוים סתירה לעבודת ה', ובשמחה כזו אינו יוצא ידי חובה.

והנה צריך ביאור מדוע צוותה התורה לשמוח בשמחה שאין בה עבודת ה'. ויש לפרש ע"פ דברי החינוך במצות שמחת יום טוב (תפח) וז"ל 'משרשי המצוה, לפי שהאדם נכון על ענין שצריך טבעו לשמוח לפרקים כמו שהוא צריך אל המזון על כל פנים ואל המנוחה ואל השינה, ורצה האל לזכותנו אנחנו עמו וצאן מרעיתו וציונו לעשות השמחה לשמו למען נזכה לפניו בכל מעשינו. והנה קבע לנו זמנים בשנה למועדים לזכור בהם הנסים והטובות אשר גמלנו, ואז בעתים ההם ציונו לכלכל החומר בדבר השמחה הצריכה אליו. וימצא לנו תרופה גדולה בהיות שובע השמחות לשמו ולזכרו, כי המחשבה הזאת תהיה לנו גדר לבל נצא מדרך הישר יותר מדאי. ואשר עמו התבוננות מבלי החפץ בקטרוג ימצא טעם בדברי' עכ"ל. כלומר שתכלית המצוה הוא לצורך נפשו של האדם שהוא צריך את השמחה כמו שהוא צריך לאכילה ושינה, ואם זה שורש המצוה לא מחייב שיהיה מזה תכלית ישירה לעבודת ה', אבל מאידך [כמשנ"ת ע"פ דברי הרמב"ם] מילתא דמסתברא שלא יהיה בשמחה זו סתירה לעבודת ה'.

ויש להעיר שהחינוך עצמו שכתב 'ציונו לעשות השמחה לשמו' אולי סבירא ליה דבכל זאת צריך שיהיה בשמחה זו איזה עבודת ה', ודלא כשיטת הרמב"ם. ויש לעיין.

ב) באופן אחר י"ל דאה"נ הציווי אינו רק שלא יהיה סתירה לעבודת ה', אלא המצוה היא להגיע למצב נפשי של 'שמח וטוב לב' ע"י אכילה ושתייה שממנו אפשר להגיע אל עבודתו בשמחה, וכוונת 'שמחה שיש בו עבודת יוצרו' הוא שאפשר להגיע לעבודת יוצרו ולא כפשוטו שככל יש בו עבודת יוצרו. ומשחוק וקלות ראש ודאי לא מגיע האדם לעבודת יוצרו. אבל גם להאי צד אין חיוב להגיע בפועל לעבודת יוצרו, ולכן הרמב"ם הגדיר זאת בלשון 'שמח וטוב לב' בלי תנאים נוספים, ולפ"ז באמת האבות והבנים שווים בשמחה זו. וצד זה יותר קרוב לפשטות המילים 'שמחה שיש בו עבודת יוצרו'.

היוצא מדברינו לשני הצדדים שאף אם האדם אינו מגיע להרגשים נעלים ושירות ותשבחות בתוך הסעודה ודאי קיים המצוה כדינו כל עוד שהוא שמח וטוב לב ולא מגיע לשחוק והוללות.

נפק"מ בין הצדדים - האם רצון התורה ומדת חסידות הוא שיגיע האדם להרגשים נעלים ושירות ותשבחות בתוך הסעודה. דלצד א' אין זו תכלית המצוה כלל, אבל לצד ב' שהציווי הוא שיהיה אפשר להגיע לעבודת ה' בשמחה, נראה פשוט שיש גם ענין להגיע בפועל לעבודה כזו.

יש להבהיר שלשני הצדדים אין גדר המצוה וקיומה במעשה אכילה ושתייה בעלמא בלי שום קשר להרגשת שמחה, שהרי עצם החיוב הוא להיות שמח ולא לאכול. ושור"ר שכן כתב העמק ברכה בהל' שמחת יו"ט וז"ל 'לאו דמקיים בזה [באכילת בשר ושתיית יין] עיקר מצות שמחה, דחיוב דברים אלו אינו אלא משום שהם מעוררים לשמחה' עכ"ל.

אך בעיקר שיטת הרמב"ם במהות חיוב השמחה יעו"ש בעמק ברכה שלמד דלא כדברינו, ומבאר שכוונת 'שמח וטוב לב' הוא 'לשמוח בהשם', והביא ראיה מהא דהרמב"ם מצריך 'שמחה שיש בו עבודת היוצר'. ועוד הביא הגמ' בערכין י"א. 'מנין לעיקר שירה מן התורה רב מתנה אמר, מהכא תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב, איזו היא עבודה שבשמחה ובטוב לבב, הוי אומר זה שירה. ואימא דברי תורה, דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב - משמחי לב איקרי טוב לא איקרי. ואימא בכורים, דכתיב ושמחת בכל הטוב - טוב איקרי, טוב לבב לא איקרי' עכ"ל. הרי חזינן שהגדר של 'שמחה וטוב לבב' הוא שמחה של שירה דהיינו שירה לה', שהיא שמחה שיש בה עבודת ה'. אך נראה שקשה לומר שהרמב"ם התכוין לזה מכמה טעמים: א. ודאי אין זה פשטות המילים של 'שמח וטוב לב' והיה להרמב"ם לפרש זאת להדיא. (וע' בהערה הבאה שביארנו שדברי הגמ' בערכין הם בגדר דרשת חז"ל ואינו פשטות כוונת הכתוב) ב. דהא אנשים נשים וקטנים שוים בשמחה זו ואין נראה כל כך שמדרגה זו שייכת בקטנים ובנשים, ע"כ יותר נראה בשיטת הרמב"ם כמשנ"ת.

ה. מה הכוונה הפשוטה בשני מילים אלו, ומה ההבדל בין 'שמחה' ו'טוב לב'. ולא ראיתי מי שעמד בזה חוץ מספר מוסר אביך שביאר כך, 'טוב לב' היא ההרגשה הטובה שמקבלים מדבר טוב שמתאים לאדם וראוי לו ואילו 'שמחה' היא ההרגשה הטובה שמקבלים מדבר טוב שלא מתאים לאדם והוא למעלה מהשגות הרגילים שלו.

ולדוגמא - מי שקונה רכב שמתאים לצרכים ולתקציב שלו ודאי שמח בזה שיש לו דבר טוב שמתאים לו וזו היא הרגשת 'טוב לב', ואילו מי שזוכה בהגרלה ברכב חשוב שהוא הרבה למעלה מהתקציב שלו ודאי

ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים עליו שנאמר (דברים ט"ז) ושמחת בחגך

שמח בהרגשה של התלהבות יתירה וזו היא הרגשת 'שמחה'. וכן הדבר בלימוד תורה (להבדיל), מי שמבין דבר שמתאים להשגות ודרך הלימוד שלו שמח בזה וזו היא הרגשת 'טוב לב', אבל מי שמשיג דברים מעל השגותיו הרגילות שמח שמחה אחרת לגמרי וזו היא הרגשת 'שמחה'. [וכמובן מילת 'שמחה' הוא שם כולל לכל דרכי השמחה והמדובר ב'שמחה' שהוזכרה כנגד 'טוב לב']. ועיין בהרחבה לקמן במאמר 'שש לשונות של שמחה'.

ולפי דברינו בהערה הקודמת נראה שרצון התורה הוא שע"י הנהגת השמחה של אכילת בשר ושתיית יין צריכים להגיע לשני הרגשים אלו ביום טוב.

[נראה הערה קודמת, דבגמ' בערכין משמע ד'שמח וטוב לב' הוא שמחה של שירה. אמנם לא נראה שהגמ' באה להסביר את הפירוש הפשוט של מילים אלו אלא הוא דרשה. וכן נקט התורה תמימה (דברים כ"ח מ"ז) וז"ל 'כבר כתבנו כמה פעמים בחבורנו מענין דרשיות אגדיות כאלה שאין כוונת חז"ל לפרש פשטות הכתוב להוראת דרשה זו ממש, יען כי באמת אין מקרא יוצא מידי פשוטו, אלא שחז"ל דרכם בקודש להסמיך כל דבר המקובל ומסור להם מדור דור באיזה לשון מלשונות התורה כדי שיהיה הדבר לרמז ולסימן, יען כי מן הדין אסור לכתוב דברים שבע"פ, ולכן טוב ויפה לתת לכל דבר הנשנה בע"פ רמז ואסמכתא כדי לזכור הדבר, שכן הוא מטבע הזכרון שאם יש לו על מה להסמיך הדבר הוא עומד בתוקף זכרונו. ואף הכא בענין שירה ללויים שאינו מפורש בתורה רק מקובל מסיני סמכו חז"ל לזכרון הדבר ברמז בתורה עפ"י איזה דיוק בלשון והרכבת מלות וכדומה, וכה"ג באו כמה דרשות בגמ' כאן בענין זה וכולן הן לתכלית הנרצה כמבואר' (וע"ע בענין זה, רמב"ם בהקדמה לפיה"מ, ריטב"א ר"ה טז. ד"ה תניא)].

ו. הרמב"ם כאן מיירי רק בחיוב של האדם לשמח את אשתו ובני ביתו,

וגו', אף על פי שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים^ה כמו שאנו

ולא מבואר אם יש על האשה חיוב שמחה בעצמה. וע' בשאגת אריה סי' ס"ו ושו"ת רע"א סי' א' שהאריכו בזה. וע' מ"ב תקכ"ט סקט"ו דסתם בזה שיש לה חיוב בפנ"ע וז"ל 'חייב אדם להיות שמח וכו' - והוא מ"ע מן התורה דכתיב ושמחת בחגך ונוהגת גם בנשים (שע"ת בשם השאגת אריה). ובסוד החיוב של האדם לשמח את אשתו ובניו ידוע לחקור האם הגדר הוא שעליו לשמחם מצד עצמם, או שזה חלק של חיוב השמחה שלו שאין שמחתו שלימה כל עוד שבני ביתו אינם שמחים איתו, ואולי יהיה נפ"מ בזה במי שעומד לגרש אשתו דלצד א' כל עוד שהיא אשתו ודאי הוא חייב, אבל לצד ב' כיון שאין שמחתו תלויה בה אולי י"ל דבכה"ג פטור [ויל"ע בדין 'לא פלוג בדיני דאורייתא'], וכן במי שאין בניו אצלו, שאם יש לו חיוב לשמחם מצד עצמם ודאי גם באופן זה הוא חייב, אבל אם החיוב לשמחם הוא חלק מחיוב השמחה שלו י"ל שאם אין הם אצלו אולי אין לו חיוב לשמחם. ושמעתי עוד נפ"מ לגבי מחילת אשתו, שאם זה חלק של שמחה שלו ודאי לא מועיל מחילה שלה אבל אם זה שמחה שלה יש מקום לאמר שהיא יכולה למחול. ואמר לי ידידי הרב משה לידר שליט"א עוד נפ"מ היכא שהם כבר קיימו השמחה בעצמם (כגון שאשתו קנתה בגד לעצמה לא בשליחותו ולא מכספו) אם אכתי יש לו חיוב לשמחם מצד עצמו, שאם הענין הוא שאין שמחתו שלימה כל עוד שהם לא שמחים כאן הם שמחים כבר, אבל אם יש לו דין לשמחם מצד עצמם יש לומר שהוא עדיין חייב.

ז. וז"ל הפסוק שם 'ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך'.

ח. ע' הערה ב' בשם בני בנימין.

מבארין בהלכות חגיגה יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובניו ובני ביתו כל אחד ואחד בראוי לו.

הלכה יח – כיצד, הקטנים נותן להם קליות ואנוזים ומגדנות, והנשים^ט קונה להן בגדים ותכשיטין נאים^י כפי ממונו^{יא}, והאנשים אוכלין בשר^{יב}

ט. יש להעיר שבדרך כלל האשה לובשת הבגדים והתכשיטים החדשים שלה רק ביום טוב [ולא בימי חוה"מ] וא"כ במה היא שמחה כל ימי החג. י. בביאור הלכה סי' תקכ"ט ב' איתא וז"ל 'ואם אין ידו משגת יקנה להם לכל הפחות מנעלים חדשים לכבוד יום טוב [א"ר בשם מהרי"ל].

יא. לכאורה הענין של 'לפי ממונו' הוא מצד הבין אדם לחבירו של הרגשת אשתו [שאם הוא לא משקיע לפי ממונו לא יהיה לה שמחה בדבר] ולא מצד הבין אדם למקום שיעשה המצוה על צד היותר טוב, דאל"כ למה רבינו מביא תנאי זה דוקא גבי אשתו ולא לגבי מגדנות הילדים או בשר ויין שלו.

ויש לדחות שבאמת הוא ענין בין אדם למקום, ומה שרבינו לא התנה כן גבי מגדנות הילדים ובשר ויין שלו, שאין הפרש כל כך בין בשר זה לבשר אחר, ואם כן אין סיבה דוקא לקנות לפי ממונו. [ועדיין צ"ע, דמצאנו הפרשים באיכות ובמחירי היין ונימא בהו תנאי של לפי ממונו]. ועוד יל"ע בדין חומש ממונו כדין מצות עשה. [אמנם יש להעיר דהרמב"ם בהלכה י"ז כתב 'אשתו' והכא כתב 'הנשים' ולכא' מיכלל בזה אף בנותיו].

יב. בביאור הלכה סי' תקכ"ט ב' איתא וז"ל 'והאנשים בזמן שבהמ"ק היה קיים היו אוכלין בשר השלמים לשמחה וכדכתיב וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת וגו' ועכשיו שאין בהמ"ק קיים אין יוצאין ידי חובת שמחה אלא ביין שנאמר ויין ישמח לבב אנוש אבל בשר אין חובה לאכול עכשיו כיון שאין לנו בשר שלמים ומ"מ מצוה יש גם באכילת בשר כיון

ושותין יין: שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא

שנאמר בו שמחה [כן מתבאר מדברי הב"ח וש"א] והמחבר שלא הזכיר בשר אזיל לשיטתיה בב"י ע"ש ולענין יין סמך על מה שהזכיר בס"א שצריך לקבוע סעודה על היין. עכ"ל. מבואר בדבריו שלהלכה לא קיימא לן כדברי רבינו שיש חיוב אכילת בשר ביום טוב. ויש לציין שגם בשיטת הרמב"ם מצאנו שחיוב שתיית היין הוא יותר עיקרי מחיוב אכילת בשר, עיין ספר המצוות עשין נ"ד שכתב שחייבים באכילת בשר ושתיית יין והוסיף וז"ל 'ומה שיתחייב מהם יותר שתיית היין לבד כי הוא יותר מיוחד בשמחה'.

יג. הב"י בריש סי' תקכ"ט נקט בפשיטות שכוונת רבינו דבעי שניהם. וע' בשו"ת משנה הלכות חלק ז סי' ע"ח וז"ל 'וממה שחלקן הרמב"ם ז"ל שכתב שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין ולא כללן יחד וכתב שאין שמחה אלא בבשר ויין לכאורה היה נראה דאו הא או הא ולא בעי תרוייהו דאל"כ היל"ל שאין שמחה אלא בבשר ויין ומה שכתב בסמוך והאנשים אוכלין בשר ושותין יין צ"ל דלכתחלה ודאי יש יותר שמחה בתרוייהו כיון דתרוייהו משמחי ניהו אלא דיוצא בחד מינייהו, ולכאורה מוכרח כן מגמרא פסחים הנ"ל דמשני רב משמחו בכסות נקיה ויין ישן וכסות הוא לנשים ויין הוא לאנשים ולכאורה הא ליכא בשר וע"כ דיין בעצמו נמי משמח וא"כ הכ"נ בשר בעצמו ולזה חלקו הרמב"ם ז"ל. עכ"ל. וע' בהלכה י"ט שבנוגע לסעודת הבוקר רבינו רק הזכיר שאוכלים ולא כתב ששותין, ומזה ראייה לדברי המשנה הלכות שיש לקיים שמחה בבשר לבד. וע"ע במרכבת המשנה.

נד. בצפנת פענח על הרמב"ם וז"ל 'הנה בגמ' פסחים ד' ק"ט. משמע דלא בעי תרוייהו, רק משום דהנה מבואר בגמ' מו"ק ד' ט'. דאין שמחה בלא אכילה ושתייה ועי' סוכה ד' כ"ה: אין שמחה אלא במקום סעודה,

ביין ד', וכשהוא אוכל ושותה חייב^י להאכיל (דברים ט"ז) לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האמללים, אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו^י, ועל אלו נאמר (הושע ט')

רק לזה לא בעי בשר ויין רק אכילה ושתיה ועי' מו"ק ד' י"ד: דאמר שם דעיילי ואכלי ושתו כו', וסנהדרין ביום שדנין דיני נפשות אסורין לשתות יין כמבואר בסנהדרין ד' מ' וד' מ"ב ע"ש ועי' תוס' מו"ק ד' כ"ב: ד"ה ולשמחות ע"ש, וגם אכילה יוצא בבשר עוף^י].

יד. רבינו לא הזכיר חיוב אכילת פת בחול המועד, ועי' שו"ת רע"א סי' א' הנ"ל שמבאר דבחול המועד יש רק מצות שמחה אבל אין מצות כבוד ועונג, ואכילת פת הוא מדין כבוד ועונג ולא מדין שמחה.

ויש לעיין בדברי הרא"ש ברכות פרק ז' סוף סימן כ"ג וז"ל 'דחייב לאכול פת ביו"ט משום שמחה משום חלקהו חציו לאכילה ועקר אכילה הוא לחם' ומשמע דקאי גם על חוה"מ דנוהגת בו מצות שמחה, וע"ע מעדני יו"ט שם אות ז.

וז"ל משנה ברורה סי' תק"ל ס"ק א' 'ועיין לעיל סי' תקכ"ט ס"ב ובמ"ב שם דמצות ושמחת בחגיך וגומר קאי גם על חוה"מ ומבואר שם כיצד משמחן וכתבו האחרונים דאף דמוכח בסימן קפ"ח ס"ז דאינו מחוייב לאכול פת דוקא בחוה"מ ורק דאסור להתענות מ"מ לכתחלה מצוה לקבוע סעודה על הפת [שער הציון - דומיא דיום טוב דחיובו הוא שתי סעודות] אחת בלילה ואחת ביום דכיון דמצוה לכבדו באכילה ושתיה ועיקר אכילה הוא לחם'.

טו. וזה לשון המגיד משנה 'דברים אלו מבוארים בכתוב והפסוקים שהביא רבינו לראיה ראויין אליו להביאם'.

טז. יש מקום לדון האם כוונתו שענין זה מעכב המצוה בדיעבד או לא,

ובחיהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו כי לחמם לנפשם, ושמחה כזו קלון היא להם שנאמר (מלאכי ב') וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם.

הלכה יט - אע"פ שאכילה ושתיה במועדות בכלל מצות עשה יי

ועיין בשו"ת כתב סופר סי' ל"ט דמלשונו 'אין זה אלא מילוי כריסו' נראה שלא קיים מצות שמחת יום טוב כלל.

חזינן כאן חידוש גדול שאפילו אם יהיה בסעודתו דברי תורה ושירות ותשבחות לרוב, זה עדיין נחשב שמחת כריסו כיון שנעל דלתי ביתו ואינו משתף עניים בסעודתו. והוא דוגמא נפלאה איך שפרט אחד שחסר יכול לפסול מעשה שלם [דלא משמע שקיים המצוה אך לא 'בהידור'].

יז. יש לדון האם יש חיוב שמחת יו"ט כל היום, או שדי בשמחה בשעת האכילה ושתיה בלבד, בהלכה י"ז כתב הרמב"ם 'שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג' ומשמע קצת שהחיוב הוא כל זמן החג, וביותר שהרי ברור הדבר שאיסור הספד ותענית הוא כל זמן החג, אבל מאידך גיסא בדברי רבינו כאן ומסתימת לשונו בכל ההלכות נראה שקיום השמחה הוא דוקא בשעת אכילה ושתיה. ועוד צ"ע שהרי פשטות לשונו בהלכה י"ז הוא שגם איסור הספד וגם חיוב אכילה נלמדים מ'ושמחת', ואם כן צ"ב הדבר שגדרם אינו שווה שהספד איסורו גם בלילה ואילו חיוב אכילה דוקא ביום (ע' הערה י"ט), ועוד יל"ע אם יש מקור בדברי הרמב"ם לעשות מעשים אחרים המשמחים חוץ מאכילה ושתיה לקיים בהם מצות שמחה.

ונראה לומר בזה שודאי חיוב שמחה הוא כל זמן המועד – כמו שנאמר 'ושמחת בחגך', ועצם חיוב זה אינו מתקיים באכילה ושתיה דוקא, וגם

הלילות כלולים בדין כללי זה, ולכן יש איסור הספד ותענית גם בלילה שיש איסור כל זמן החג (כולל הלילות) לעשות מעשים שמתנגדים לשמחה. וזו כוונת הרמב"ם בריש הלכה י"ז 'שבעת ימי הפסח... כולם אסורים בהספד ותענית וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לבב', כלומר כל זמן החג.

אבל חוץ מחיוב שמחה הכללי השייך כל הזמן, היה פשוט לחז"ל שחייבים גם לעשות מעשים המעוררים לשמחה כיון שבלי זה קשה להגיע אליה, או הוא מכלל דרך התורה שהמצוות יהיו במעשים ולא רק במחשבה והרגש, או שזה נלמד מדין שלמי שמחה שהתורה חיבה גם מעשים מסוימים לשמחת יום טוב. אבל בזה לא חייבו יותר מפעם ביום, וגם גדר זה שדי בפעם ביום הוא או מסברא דדי במעשה אחד, או שנלמד משלמי שמחה. אבל אין הדין מסוים של התעוררות השמחה פעם ביום בא לגרוע מהדין הכללי של שמחה בכל החג אלא להוסיף עליו, ולכן יש איסור הספד ותענית כל זמן החג.

ואחרי שהחיוב הוא פעם ביום מובן הדבר שהוא דוקא ביום ולא בלילה, וכמו שמצאנו בהרבה מצוות שהיום הוא עיקר זמן קיומם, ומצוות רבות זמנם רק ביום, לדוגמא – ד' מינים, שופר, סעודות שבת וקריאת המגילה. [ויש להבהיר שפעם ביום הוא החיוב הבסיסי של 'ושמחת' והוא נכון בין ליום טוב בין לחול המועד, אבל ביום טוב עצמו יש עוד דין של 'חציו לכם' שמרחיב החיוב שמחה לחצי היום. וזה ביום טוב שיש דין של 'עצרת תהיה לכם' בו וכדילפינן בפסחים דף ס"ח, אבל בחול המועד החיוב נשאר פעם ביום. ויש מקום לומר שהחיוב הבסיסי של התעוררות לשמחה פעם ביום ניתן לקיימו בין ביום בין בלילה, ולפי זה בחוה"מ לא יהיה קפידה לאכול ולשתות דוקא ביום ולא בלילה, וזה שהרמב"ם

לא הזכיר מהנהגת הלילה בהלכה י"ט הוא משום ששם איירי דוקא ביום טוב, וביו"ט החיוב שמחה מוגדר על פי פסוק של 'לכם' שהוא איירי (מאיזה סיבה) דוקא ביום ולא בלילה (וע' הערה י"ט). ונראה שהמנהג שבחור"מ מקפידים לאכול סעודה דוקא ביום ולא בלילה יותר מסתדר לצד א'.

ונראה שמצד הדין הכללי של שמחה כל זמן החג דממנו שורש איסור הספד ותענית, יש מקום לעשות עוד מעשים המעוררים לשמחה מלבד האכילה ושתייה, [אבל בודאי אין לעשותם במקום אכילה ושתייה], ואולי מעשים אלו יהיו בגדר 'קיום מצוה' ואילו האכילה ושתייה יהיו מוגדרים כ'חיוב המצוה'.

מעתה נראה שיש חיוב תמידי בכל זמן החג ביום ובלילה להיות בשמחה, ולכן אין לעשות מעשים המתנגדים לשמחה גם בלילה, ובנוסף על כך יש חיוב מסוים פעם ביום (ואולי זה דוקא ביום ולא בלילה) לעורר לשמחה. ומי שכבר אכל ושתה ביום, וזמן מה אחרי זה מוצא עצמו במצב שאינו שמח אינו חייב מדינא לשנות מצבו, ומי שעושה עוד מעשים המשמחים י"ל שיש קיום מצוה בהם.

ויש לעיין בדעת הרמב"ם שהזכיר רק בשר ויין ואמר שאין שמחה אלא בהם, האם מי שאין לו בשר ויין מחויב לעשות דברים אחרים לשמח את עצמו, שדברים אלו כן משמחים אותו והרי אין לו בשר ויין, או די"ל שחז"ל לא חייבו דבר חוץ מבשר ויין שהם המיוחדים לשמחה 'שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביינ', ואם אין לו הוא אנוס בדבר ואינו יכול לצאת חיובו בדבר אחר. כלומר שאף שאמרנו שיש קיום מצוה במעשים אחרים, יש לומר שאין דבר שיכול להיות במקום בשר ויין [וע'

לא יהיה אוכל ושותה כל היום כולו, אלא כך היא הדת, בבקר^י משכימין כל העם לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומתפללין

בשאגת אריה בס' ס"ה שלדבריו ודאי יש חיוב כיון שכל בשר שלמים (וכ"ש בשר ויין בימינו) אינו אלא מצוה מן המובחר].

יח. המגיד משנה מבאר דרבינו ס"ל כדעת ר' יהושע בפסחים ס"ח: חלקהו חציו לה' וחציו לכם.

הנה ענין השמחה מתקיים על ידי אכילה ושתיה, אם כן רואים כאן שמצות השמחה מתקיים בפסוק של 'לכם', שהרי הפסוקים של 'לכם' ו'לה' איירי ביום טוב עצמו כמו שכתוב 'עצרת תהיה לכם'. והרי דבר פשוט שמקור חיוב שמחה מן התורה הוא בפסוק 'ושמחת בחגיך', אלא ד'לכם' ו'לה' הוא גדר חיוב השמחה, וא"כ כמו שהדין 'לכם' מוגבל שאינו נמשך בכל היום מחמת הדין 'חציו לה', הוא הדין שמצות השמחה מוגבלת על ידי הפסוק של לה', וכך הם דברי רבינו כאן שאין להתעסק כל היום באכילה ושתיה שהוא שמחת יו"ט אלא 'כך הוא הדת' כלומר שרק עוסקים בשמחת יו"ט בחצי היום שהוא 'לכם' ובחציו השני יש לקיים ה'לה' ולא השמחה. וע' בשאגת אריה סי' ס"ט.

והעיר בני הרב מאיר יצחק נ"י שנראה שהלכה זו (לעומת ההלכות הקודמות) איירי דוקא ביום טוב ולא בחול המועד שהרי לא מצאנו בחול המועד ענין של חציו לה' וחציו לכם. ולפי זה מדויק היטב שינוי לשון הרמב"ם בין הלכה זו להלכה הבאה, שכאן שעוסק רק ביום טוב ממש הוא אומר 'מועדות' ואילו בהלכה הבאה שכולל גם חול המועד שינה לשונו ל'רגל'. ודו"ק.

יט. מזה שרבינו כלל לא הזכיר מהנהגת הלילה משמע שסובר שאין בה מצות שמחה ואפילו לא מדרבנן [אמנם לשון 'שבעת ימי הפסח' קצת

וקורין בתורה בענין היום וחזורין לבתיהם ואוכלין כ, והולכין לבתי מדרשות קורין ושונין עד חצי היום, ואחר חצי היום מתפללין תפלת

משמע כלל הימים והלילות], וע' שאגת אריה סי' ס"ח ובשפת אמת סוכה מ"ח. ד"ה לרבות.

יש לעיין מנין לרמב"ם שהפסוקים של 'לכם' ו'לה' מדברים דוקא ביום ולא בלילה. ואולי י"ל על פי המבואר בהערה י"ז (לחד צד) שמסברא שמחת יו"ט הוא דוקא ביום ולא בלילה, וכיון ש'לכם' הוא הרחבה של אותו חיוב אם כן הוא גם כן דוקא ביום ולא בלילה.

כ. ע' בב"ח ד"ה ומ"ש ומ"א ס"ק א' וז"ל 'ולי נראה שהיום דאין דורשים דינים תוך הדרשה מוטב לדרוש אחר הסעודה משום שמחת יום טוב' עכ"ל, ומבואר בזה שיש ענין להקדים שמחת יום טוב ככל שאפשר. וגם בדברי רבינו כאן מבואר שזמן הסעודה הראשונה הוא בבוקר, ויש לכא' לדקדק לקיים שמחת יום טוב (לפחות בשתיית רביעית יין) בהקדם האפשרי, ולא לחכות עד סוף היום.

כא. יש להעיר מדוע הרמב"ם בסעודה השניה הזכיר שאוכלין ושותים וכאן רק הזכיר שאוכלים. ואמר בני הרב עקיבא נ"י שאכילה זו אינו מדין שמחת יו"ט ואינו אלא פת שחרית בעלמא וי"ל שבאמת הוא אכן מדין שמחת יו"ט אבל אין שותים בו כדי שיוכלו ללמוד ולהתפלל אחר כך. ע' בב"ח ד"ה ומ"ש שנקט שאכילה זו מדין שמחת יום טוב שכתב וז"ל 'מיד שתגיע שעה רביעית דהיא זמן סעודה חייב לקיים המצוה בזמנה ואח"כ לעסוק בתורה עד חצי היום' עכ"ל.

ולפ"ז לדידן שאין אכילת בשר חובה והחיוב הוא רק ביין (ע' הערה י"א), יש לעיין איך ינהוג בסעודה זו מי שרוצה לקיים סדר הרמב"ם כפשוטו, הרי הרמב"ם לא הזכיר לשתות אבל אנו אין יוצאים בבשר.

המנחה וחזורין לבתיהן לאכול ולשתות שאר היום כ עד הלילה כ.

כב. מפשטות לשון הרמב"ם נראה שמחויב השמחה לאכול ולשתות חצי יום ולכל הפחות ביום טוב, (וזהו 'החציו לכם', ושאר היום יש לקיים את 'החציו לה'). ושמעתי שכך נהגו ק"ק הבלדי מתימן גם בחול המועד שמאריכים בסעודתם כמחצית היום. אבל צ"ב במה שלא ראינו נוהגים כן אפילו ביום טוב עצמו, ולא שמענו שחוששים להאריך בסעודת יו"ט כחצי היום, ובחול המועד אפי' אין כולם מקפידים לעשות בכל יום סעודה גדולה והרבה מסתפקים באכילה ושתיה בעלמא, וצ"ע מדברי הרמב"ם על מנהג העולם.

וי"ל שאין כוונת רבינו לזמן מדויק של חצי היום ממש, אלא עיקר כוונתו שצריך לחלק את היום לשני חלקים חשובים, חלק אחד לתורה ותפלה וחלק שני לסעודה ושמחה, אך א"צ לדקדק שחלקים אלו יהיו שווים לגמרי, ולפי"ז מיושב המנהג, שאמנם מקובל לערוך ביו"ט סעודה גדולה וחשובה שאורכת כמה שעות, וי"ל דמקיימים בזה חובת החציו לכם. (וע' בס' הערה י"ח שהוכחנו שאין הלכה זו איירי אלא ביו"ט עצמו ולא בחול המועד, ונראה דלכן אין מקפידים לערוך בו סעודה גדולה.) אמנם זה קצת דחוק בלשון רבינו שהאריך ופרט את כל סדר היו"ט, ויותר נראה בלשונו שחלוקה זו מדוקדקת ומכוונת ובעינן חצי חצי ממש. ואולי י"ל שאנו מסתמכים על דעת השו"ע בסי' תקכ"ט:א' שכתב וז"ל 'מצות יום טוב לחלקו, חציו לבית המדרש וחציו לאכילה ושתיה' ע"כ, ומבואר דהשו"ע בשונה מהרמ' לא פרט את סדר היום בדקדוק וי"ל דאיהו ס"ל שלא בעינן לחלק היום לב' חלקים שווים וכדלעיל. וכוונת השו"ע שיהיה זמן חשוב גם לזה וגם לזה. אבל גם זה קשה קצת שהרי גם הטור [שם] הביא את לשון הרמב"ם, והב"י לא העיר דבר בזה, וא"כ נראה בפשטות שדעתו היא כדעת הרמב"ם. אלא ע"כ צ"ל דגם ד' הרמב"ם הם לא

הלכה כ - כשאדם אוכל ושותה ושמח ברגל לא ימשך ביין ובשחוק ובקלות ראש ויאמר שכל מי שיוסיף בזה ירבה במצות שמחה, שהשכרות והשחוק הרבה וקלות הראש אינה שמחה אלא הוללות וסכלות ולא נצטוינו על ההוללות והסכלות אלא על השמחה שיש בה עבודת יוצר הכל שנאמר יי' (דברים כ"ח) תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב (מרב כל) הא למדת שהעבודה בשמחה ביה,

בדוקא וכמו שכתבנו. [וע' במ"ב ס"ק א' וז"ל 'וכתבו הפוסקים דכך הוא הדרך הנכון' ואז הביא לשון הרמב"ם].

כג. ע' במעשה רקח וז"ל 'נראה דהכוונה בארץ ישראל שאין עושין אלא יום אחד אי נמי בחו"ל ביום שני דביום ראשון אם הוא אוכל עד הלילה אין זה כבוד יום טוב שני כמ"ש לעיל דין ט"ז ובפ"א דין כ"ב כתב ז"ל דאין חלוק בין יום טוב ראשון לשני אלא לענין המת כמבואר ועיין עוד להרמ"א סי' תע"א וסי' תקכ"ט.

כד. צ"ע שהרי אנו דנים פה על מצות שמחת יו"ט הפרטית ופסוק זה איירי בכלל עבודת ה', ומה הראיה מזה לזה. והנה בעלמא מילת 'שמחה' יש במשמעותה גם הוללות ושחוק, אך ה'שמחה' ד'תחת אשר לא עבדת... בשמחה ובטוב לבב' ודאי אינה כוללת הוללות ושחוק, שהרי התורה תובעת לעשות את עבודת ה' בשמחה, 'ואי אפשר לעבוד את השם לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שכרות'. ואם כן נמצא שרבינו הביא האי קרא דממנו נלמד כוונת מילת 'שמחה' בכל התורה בדרך 'למוד סתום מן המפורש', ואם כן המשמעות של 'שמחה' לגבי המצוה הפרטית של 'ושמחת בחגיך' גם כן אינו כולל שחוק וקלות ראש. כה. להשלמת הענין נביא דברי הרבינו בחיי על פסוק זה וז"ל 'אשימנו הכתוב בעבדו השי"ת ולא היתה העבודה בשמחה, לפי שחייב האדם על

ואי אפשר לעבוד את השם לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שכרות.

השמחה בהתעסקו במצות, והשמחה במעשה המצוה מצוה בפני עצמה, מלבד השכר שיש לו על המצוה יש לו שכר על השמחה, ועל כן יעניש בכאן למי שעובד עבודת המצוה כשלא עשאה בשמחה, ולכך צריך שיעשה אדם המצות בשמחה ובכוונה שלמה, וכן אמרו במדרש רות (ה' ו') אלו היה יודע ראובן שהקב"ה מכתیب עליו (בראשית ל"ז כ"א) 'וישמע ראובן ויצלהו מידם', בכתפו היה מוליכו לאביו, ואלו היה יודע אהרן שהקב"ה מכתیب עליו (שמות ד' י"ד) 'וראך ושמח בלבך', בתופים ובמחולות היה יוצא לקראתו, ואלו היה יודע בועז שהקב"ה מכתیب עליו (רות ב' י"ד) 'ותאכל ותשבע ותותר', עגלים פטומים היה מאכילה'.

רמב"ם הלכות לולב פרק ח

הלכה יב - אע"פ שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה שנאמר (ויקרא כ"ג) ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים, וכיצד היו עושין ערב יו"ט הראשון היו מתקנין במקדש מקום לנשים מלמעלה ולאנשים מלמטה כדי שלא יתערבו אלו עם אלו, ומתחילין לשמוח ממוצאי יו"ט הראשון, ובן בכל יום ויום מימי חולו של מועד מתחילין מאחר שיקריבו תמיד של בין הערבים לשמוח שאר היום עם כל הלילה.

הלכה יג - והיאך היתה שמחה זו, החליל מכה ומנגנין בכנור ובנבלים ובמצלתים וכל אחד ואחד בכלי שיר שהוא יודע לנגן בו, ומי שידע בפה בפה, ורוקדין ומספקין ומטפחין ומפוזין ומכרכרין כל אחד ואחד כמו שידוע ואומרים דברי שיר ותושבחות, ושמחה זו אינה דוחה לא את השבת ולא את יו"ט.

הלכה יד - מצוה להרבות בשמחה זו, ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות, אבל כל העם האנשים והנשים כולן באין לראות ולשמוע.

הלכה טו - השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן, עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו שנאמר (דברים כ"ח) תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב, וכל המניס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו חוטא ושוטה, ועל זה הזהיר שלמה ואמר אל תתהדר לפני מלך. וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו הוא הגדול המכובד העובד מאהבה, ובן דוד מלך ישראל אמר (שמואל ב' ו') ונקלותי עוד מואת והייתי שפל בעיני, ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה' שנאמר (שמואל ב' ו') והמלך דוד מפוז ומכרכר לפני ה'.

הערות על הרמב"ם

הלכות לולב פרק ח'

הלכה יב - אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה שנאמר (ויקרא כ"ג)

א. יש לומר שבמילת 'שם' הרמב"ם בא ללמד שאין לעשות שמחה זו אלא במקדש, שעשייתו שם הוא קיום התנאי של 'לפני ה'', ואין הכוונה שהמקדש הוא המקום המתאים ביותר לכך אבל מותר לעשותו במקום אחר. וכעין זה מובא בשם הגרי"ד בן הגרי"ז מבריסק, לבאר את הנהגת הגר"א (מעשה רב אות רלג) בשמחת תורה 'היה הולך לפני הס"ת שמח מאד ברוב עוז וחדוה וכשהוחזר הס"ת לארון הקודש שוב לא היה שמח כל כך ורק כמו שאר יום טוב'. דכל עוד הס"ת היה בחוץ יש קיום דין של 'דוד מפזז ומכרכר בכל עוז לפני ה' ואילו כשהחזירו את הס"ת לארון הקודש הסתפק בשמחה פנימית ולא חיצונית.

ב. צריך ביאור מה תוכן שמחה יתירה זו, ומדוע היא צריכה להתקיים לפני ה' ובמקדש דוקא, ומה ענינה לחג הסוכות יותר משאר המועדים. ואולי אפשר לומר שעיקר מטרת המצוה שיהיה שמחה יתירה זו ימים בשנה ואינו קשור בעצם לחג הסוכות, אבל כיון שהוא 'זמן שמחתינו' בעקבות שזהו זמן האסיף לכן התורה הסמיכה אליו כל עניני שמחה. ובדרך זו י"ל דהוא במקדש דוקא, שכך רצונו שתהיה שמחה יתירה זו לפניו בבית המקדש ודו"ק.

ויותר נראה שעניני יו"ט הגורמים לשמחת יו"ט ועניני סוכות שבגללם הוא זמן שמחתינו (מפני שהוא זמן האסיף, או זמן הריצוי אחרי כפרת

ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים, וכיצד היו עושין ערב יום טוב

העוונות של הימים נוראים, או זמן נצחון על הגויים וכו', וכמו שהאריך בזה בדברים נפלאים בס' זמן שמחתנו ועוד, ואכמ"ל) גורמים שמחה יתירה זו. כלומר שהשמחה הגדולה שיש בסוכות גורמת שיהיה ביטוי מיוחד במקום מיוחד לשמחה יותר ממה שיש בכל שאר המקומות. דוגמא לדבר לחתונה שיש בה מצב כללי של שמחה שנוגע לכל שעות החתונה, אבל חוץ מהשמחה הכללית יש שהאדם רוקד ריקוד מיוחד במינו שמרכז כל רגשותיו ועל ידו הוא מבטא שמחתו יותר מבשאר זמני החתונה. ובנמשל יו"ט וסוכות הוא החתונה ושמחת בית השואבה הוא הריקוד המיוחד שבתוכו. ונראה דכך מדויק מדברי הרמב"ם, 'אע"פ שכל המועדות מצוה לשמוח בהם בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה', כלומר ששמחה זו באותו מהלך של שמחת יום טוב, אלא שיש בה תוספת ומעלה, שאם שמחה זו לא היתה שייכת לשמחת שאר היו"ט לא היה הרמב"ם פותח 'אע"פ שכל המועדות' אלא מתחיל מ'בחג הסוכות'.

ובביאור הא דעיקר מקום השמחה הוא בבית המקדש דוקא, י"ל דלהמבואר בדברי רבותינו שסוכות הוא 'זמן שמחתנו' מצד הכפרה והריצוי של יום הכיפורים, יש לומר ששמחים במקדש דוקא כיון שהוא עיקר מקום הכפרה ע"י הקרבנות ועבודת יום הכפורים [וגם שם נהפך החוט שני ללבן]. ואם השמחה היא מצד אסיפת התבואה לתוך הבתים, יש לומר ששמחים במקדש כיון שהוא שורש מקור הפרנסה וכמו דאיתא [ב"ב דף כה] הרוצה להעשיר יצפין, שהשולחן בצפון.

ג. יש לעיין מניין לרמב"ם דרשה זו שלא נמצאת בשום מקום, ועוד שהרי כבר לומדים ממקרא זה שלוקחים הלולב במקדש כל שבעת ימי החג, (ראה פרק ז' הלכה י"ג וז"ל 'ובמקדש לבדו נוטלין אותו בכל יום ויום

משבעת ימי החג שנאמר ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים), וזהו גם פשטא דקרא, שהרי פסוק זה בא אחרי הציווי של 'ולקחתם לכם ביום הראשון וכו'. ועוד יש לעיין למה הרמב"ם לא הזכיר כלל את המצוה של שאיבת המים כסיבה לשמחה זו, והרי במשנה מבואר ששמחה זו קרויה 'שמחת בית השואבה' וע' ברש"י סוכה נ: שמבואר כן להדיא וז"ל כל שמחה זו אינה אלא בשביל ניסוך המים והוא פשטות הגמ' שם וז"ל 'איתמר, רב יהודה ורב עינא חד תני שואבה, וחד תני חשובה. אמר מר זוטרא מאן דתני שואבה לא משתבש, ומאן דתני חשובה לא משתבש. מאן דתני שואבה לא משתבש - דכתיב ושאתם מים בששון. ומאן דתני חשובה לא משתבש - דאמר רב נחמן מצוה חשובה היא, ובאה משת ימי בראשית' וע' רש"י שם וז"ל 'דאמרן לעיל שיתין נבראו מששת ימי בראשית לקבל הנסכים'. [וכבר הקשה כל זה בספר עמק ברכה]. ועוד יש לשאול על המבואר בהמשך דברי הרמב"ם ששמחה זו הייתה נעשית רק ע"י חכמי וגדולי ישראל, ואילו המצוה דלקיחת לולב במקדש כל שבעה היתה לכל ישראל, וצ"ב דהרי ב' ענינים אלו נלמדים מפסוק אחד. ועוד דהרמב"ם לא תיאר (בפרק ז') את לקיחת לולב כל שבעה כשמחה יתירה, אע"פ שעל זה נאמר בקרא 'ושמחתם לפני ה' אלו קיכם', ועוד איך רואים מפסוק זה שיש שמחה יתירה דוקא, וכל זה צ"ב. ונראה לומר שרבינו השמיט המצוה של שאיבת המים כסיבה לשמחה זו, (אף על פי שהוא בודאי פשטות הבבלי) שהסתמך על הירושלמי בדף כ"ב: [מובא בתוס' דף נ: וז"ל 'א"ר יהושע בן לוי למה נקרא שמה בית שואבה שמשם שואבים רוח הקודש על שם ושאתם מים בששון ממעיני הישועה', כלומר שאין השם נקבע על שאיבת המים אלא על שאיבת רוח"ק].

ועוד י"ל שהיה תמוה לו ששמחים במצוה זו של ניסוך המים הרבה יותר ממה ששמחים בכל מצוה או קרבן אחר (וע' הסבר הדברים באריכות במילואים). ואחרי ששאיבת המים אינו שרש ומקור השמחה, צריכים מקור אחר לשמחה זו, ואם כן בהכרח מקורו בשמחת החג, ומקרא ד'ושמחתם'.

ובביאור הא דהרמב"ם למד ב' ענינים מפסוק זה י"ל כך: שודאי פשוט הפסוק איירי בד' מינים וכמשנ"ת, אבל הוקשה לו דמה שמחה מיוחדת יש בלקיחת הלולב דוקא, הרי הוא מעשה מצוה ככל המצוות, אלא מזה רמזה התורה שיש עוד חיוב של שמחה. ולפי זה מתורץ שרבינו לא הביא שבלולב כל שבעה יש שמחה יתירה שבאמת לדעתו הוא אינו מעשה שמחה כלל.

[וע' בעמק ברכה שדייק מלשון 'היתה שם' ולא כתב לשון חיוב], שבאמת אין חיוב בשמחת בית השואבה, אלא ענין גרידא (ע"ש במהלך שלו בדעת הרמב"ם). והאף שדבריו אולי עולים יפה עם דברינו שכיון שהענין רק נלמד מרמז י"ל שלכן אינו חיוב גמור, לענ"ד נראה שהוא כן חיוב כיון שלמעשה הוא נלמד מפסוק של 'ושמחתם' ואין הרמב"ם מביאו כרמז בעלמא אלא כפשט הפסוק וכמו שיש חיוב לולב הנלמד מפסוק זה כל ז' ה"ה לשמחת בית השואבה, וכן אם הוא רק ענין ולא חיוב למה כל העם באו שהרי 'ענינים' הם שייכים למיוחדים בעם ולא לכולם (ע' בהערה ט')]

וי"ל שמקור הדבר ששמחה זו היא 'שמחה יתירה' הוא שכיון שיש כבר ציווי כללי של שמחת יום טוב השייך לכל החגים (הנלמד מהפסוק של 'ושמחת בחגך') מוכח שפסוק זה בא להוסיף עוד שמחה שאינו שייך לכל החגים.

והשמחה יתירה זו נעשית ע"י פעולות חיצוניות המתוארות כאן. ויש לומר שסברא פשוטה היא שאין כל ישראל ראויים לפעולות כאלו, ואין

הראשון היו מתקנין במקדש מקום לנשים מלמעלה ולאנשים מלמטה כדי שלא יתערבו אלו עם אלו, ומתחילין לשמוח ממוצאי יום טוב

כוונת התורה לצוות את כל ישראל בעשייתם (וע' הערה ט'), שהם פעולות חיצוניות שמבטאים שמחה פנימית עמוקה, ולא כל אחד זוכה לכזו שמחה, ואפילו מי שכן זוכה לשמחה פנימית, יכולה השמחה החיצונית להתהפך לדברים של שחוק והוללות, או שתהיה נעשית לכבוד עושיה ולא לכבודו של מקום. ורק לאנשים פנימיים ושלמים ביותר יש לשמוח בריקודים ומחולות אלו ואין לשאר העם אלא לשמוח בראיה ושמיצה לבד. ואפי' אי נימא שבאמת גם שאר אנשים שייכים לשמחה כזו ולמעשים אלו, י"ל שכיון שדין שמחה זו הוא להיעשות "לפני ה'" דוקא, יש דרישה שיהיו בכוונה יתירה ודעת שלימה, ולזה ודאי אינם שייכים.

וע"פ זה יתורץ מה ששאלנו בהערות ו' וז', ש'עמי הארץ' הם לא שייכים כלל ועיקר לפעולות כאלו ואילו 'כל מי שירצה' הכוונה לסתם תלמידי חכמים שהם כן שייכים לפעולות כאלה אבל לא במצב של 'לפני ה'". והרמב"ם אמר ב' לשונות 'עמי הארץ' ולא כל מי שירצה' כנגד ב' מדרגות אלו בדרך לא זו אף זו. והוא נקט לשון 'כל מי שירצה' לכבודם של התלמידי חכמים, שלא רצה להזכיר במפורש שלא כל ת"ח שייכים לשמחה זו.

ולפי הבנת העמק ברכה ששמחת בית השואבה אינה אלא ענין ולא חיוב, יש לפרש הסיבה ששמחה זו היא רק למיוחדים בעם, שרק להם להוסיף על עצמם עוד ענינים שאינם חיובים גמורים, ולשאר העם מספיק שיקיימו את המצוות החיוביות.

ד. צ"ב מדוע הרמב"ם הביא עובדה זו כאן כשהוא בא לתאר השמחה ומה

הראשון, ובן בכל יום ויום מימי חולו של מועד מתחילין מאחר שיקריבו תמיד של בין הערבים לשמוח שאר היום עם כל הלילה.

הלכה יג - והיאך היתה שמחה זו, החליל מכה ומנגנין בכנור ובנבלים ובמצלותים וכל אחד ואחד בכלי שיר שהוא יודע לנגן בו, ומי שיודע בפה בפה, ורוקדין ומספקין ומטפחין ומפזיזין ומכרכרין כל אחד ואחד כמו שיודע ואומרים דברי שיר ותושבחות, ושמחה זו אינה דוחה לא את השבת ולא את יום טוב.

הלכה יד - מצוה להרבות בשמחה זו, ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה הם שהיו מרקדין ומספקין

ענינה לכאן. ואולי יש לדייק מזה שעשיית המחיצה הוא חלק מדיני השמחה עצמה, ולא רק מניעת מכשול בעלמא. וביאור הדבר, שהתערובת והיסח הדעת הנגרם על ידו גורמים שאין מקום לשמחה של מצוה אמיתית. [וזה כעין דברי הרבינו יונה בפי' לאבות פרק א' משנה ה' וז"ל 'כי מחשבת התורה לא תכון לנגד עיניו בעוד לבו פונה אל האשה ואל שיחתה, כי הם שתי מחשבות שאין הלב סובלן כאחת', עכ"ל]. ואם נכון הדבר רואים שהיכא שיש התערבות לא ראויה, אין מתקיים בו שמחה של התורה, וע' בהערה ט"ו בפ"ו מהלכות יו"ט.

ה. יש לעיין למה לא שרו בפה בשבת ויום טוב (כלי כלי נגינה וריקודים) שאפילו אם לא תהיה המצוה בשלימותה עדיין יהיה בזה איזה קיום של השמחה יתירה.

ו. צ"ב קצת בלשון הרמב"ם דלכאור' יותר הו"ל לומר 'ולא היו עושין אותו כל תלמידי חכמים' שזה מבליט ביותר המיוחדות שבדבר ששמחה זו נעשית רק למיוחדים שבחכמים ולא לכל ת"ח. וע' בהערה ג'.

ז. למי מכוין רבינו כאן, ולמה אינו מפרש למי התכוין. וע' בהערה ג'.

ומנגנן ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות, אבל כל העם האנשים והנשים כולן באין לראות ולשמוע^ט.

הלכה זו - השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן, עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי

ח. המילים 'הם שהיו' עד 'בימי חג הסוכות' נראים מיותרים.

ט. לכאורה אין זה סיפור דברים בעלמא שאין זה דרכו של רבינו, אלא "הראיה והשמיעה" זה קיום השמחה יתירה של כל הכלל, שהיו שמחים על ידי ראיתם ושמיעתם. ולפי המבואר בהערה ג' שדין שמחת בית השואבה נלמד מ'ושמחתם', נראה דיש חיוב על המון העם להשתתף בשמחה זו [וכעין חיוב אנשים נשים וטף במצות הקהל], וכמו שיש חיוב לכל אחד ואחד שנמצא בירושלים להגיע לבית המקדש לנטילת לולב כל שבעה. שהפסוק של ו'שמחתם' הוא לכל ישראל כמו כל ציווי התורה. (ע' במשך חכמה דברים י':כ' בתו"ד), ואע"פ שאין הם ראויים לעשיית הפעולות, הם כן חייבים בשמחה יתירה ככל שאפשר להם. ויש לומר שלזה כיון רבינו באומרו 'כל העם האנשים והנשים' שכולם חייבים להגיע, שאם היה ענין בעלמא היה מספיק שחלק מן העם יבאו. [אך צ"ב שלא מבואר להדיא בד' הגמ' שיש חיוב לכולם להשתתף בשמחה זו (הערת בני הרב מאיר יצחק נ"י)]

י. נראה שהרמב"ם בהלכה זו מדבר על ב' מצבים שונים בעשיית המצוות. הדברים האמורים מתחילת ההלכה עד המילים 'וטוב לבב' שייכים לכלל עשיית המצוות ועבודת ה' ולא רק לשמחה ומצוות שיש בהם מעשים חיצוניים וכדומה, ואילו מהמילים 'וכל המגיס דעתו' עד סוף ההלכה מדובר במצוות שיש בהם מעשים חיצוניים דוקא. ודו"ק. ויסוד הדין הראשון [דהוא כלל בכל עשיית המצוות] מתבאר בדברי המגיד משנה וז"ל:

להפרע ממנו" שנאמר (דברים כ"ח) תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב, וכל המגים דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו.

דברי רבינו מבוארים בכמה מקומות בגמרא ובבבלי (שבת ל':) אמרו ושבתתי אני את השמחה זו שמחה של מצוה. ועיקר הדבר הוא שאין ראוי לו לאדם לעשות המצות מצד שהן חובה עליו והוא מוכרח ואנוס בעשייתן אלא חייב לעשותן והוא שמח בעשייתן ויעשה הטוב מצד שהוא טוב ויבחר באמת מצד שהוא אמת ויקל בעיניו טרחן ויבין כי לכך נוצר לשמש את קונו וכשהוא עושה מה שנברא בשבילו ישמח ויגיל לפי ששמחת שאר דברים תלויים בדברים בטלים שאינם קיימים אבל השמחה בעשיית המצות ובלמידת התורה והחכמה היא השמחה האמיתית. וזהו ששלמה בדרכי מוסרו שבח שמחת החכמה ואמר בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני. עכ"ל.

יא. מהמשך הפסוק 'ועבדת את אויבך', מבואר שראוי להיפרע ממנו. ורבינו הניח שאם כל הצבור נענש על הדבר הוא הדין ליחיד.

יב. רבינו כתב לעיל שעשיית השמחה בפעולות חיצוניות בשמחת בית השואבה שייכת רק לאנשים גדולים ומיוחדים מחסידי וגדולי ישראל, וצריכים לבאר מה בא לחדש, הלוא דברים אלו אמורים להיות פשוטים אצלם. ולפי מה שכתבנו (הערה ג) ששמחה כזו באמת שייכת לכל התלמידי חכמים ורק נבצר מהם לעשות כן במקדש מחמת גודל קדושת המקדש שהוא 'לפני ה', ואם כן י"ל שעיקר הדברים מכוונים אליהם ולא רק למיוחדים שבעם.

ועוד י"ל דאי נימא שבכלל דבריו נכלל ג"כ שמחת חתן וכלה (ע' הערה הבא) מבואר א"כ שדברים אלו נאמרו גם לאנשים פשוטים העוסקים

במקומות אלו חוטא ושוטה, ועל זה הזהיר שלמה ואמר אל תתהדר לפני מלך. וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו הוא הגדול המכובד העובד מאהבה, וכן דוד מלך ישראל אמר (שמואל ב' ו') ונקלותי עוד מוזאת והייתי שפל בעיני, ואין הגדולה והכבודי אלא לשמוח לפני ה' שנאמר (שמואל ב' ו') והמלך דוד מפזז ומברכר לפני ה'.

בשמחת חתן וכלה. [ואמנם שם אינו דין שתתקיים השמחה רק במיוחדים שבעם, דאף ששמחת חתן וכלה נעשית ע"י פעולות חיצוניות עדיין היא שייכת לכולם כיון שעניינה לשמח החתן והכלה בפועל ואין צריך כל כך לפנימיות ושלמות הנדרשת לשמחת בית השואבה שעניינה לשמוח בה'].

יג. יש לעיין בלשונו 'מקומות אלו' בלשון רבים [וכן בהמשך], ומשמע שיש 'מקומות' נוספים, בהם 'המגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו חוטא ושוטה', ומאידך 'המשפיל עצמו ומקל גופו הוא הגדול המכובד העובד מאהבה' במקומות אלו. ואולי הכוונה לשמחת חתן וכלה, אבל לכאורה אינו דומה לשמחת בית השואבה שכל מהותה הוא שמחה לפני ה' ושם צריך זהירות שלא יגיס לבו, ואילו שמחת חתן וכלה ענינה הוא לשמח את החתן ואת הכלה ואינו בדוקא מעשה פנימי התלוי בשלימותו של האדם, ואם כן צ"ע אם שמחתו מוגדר כדבר שהוא 'לפני המלך', ואם נכון הדבר ד'המשפיל עצמו ומקל גופו' בשמחת חתן וכלה 'הוא הגדול המכובד העובד מאהבה' כדברי רבינו כאן, ואולי הכוונה לשמחת תורה והכנסת ספר תורה וכדומה.

יד. משמע מדברי רבינו שכך היא דרכה של תורה ואין חשבון של כבוד המלך או כבוד ת"ח במקומות אלו, ואדרבא זה הכבוד והגדולה האמיתי. ויש להעיר מהירושלמי סנהדרין פרק ב' הלכה ד' וז"ל אין לך אדם

בישראל שביזה עצמו על המצות יותר מדוד, מפני מה ביזה עצמו על המצות שהיו מביטין בארון ומתים. דכתיב [שמואל א' ו' י"ט] ויך באנשי בית שמש וגו' וז"ל הקרבן העדה שם 'מפני מה ביזה עצמו על המצות' שהמלך צריך לנהוג כבוד בעצמו שתהא אימתו עליו כדתנן במתני': 'שהיו מביטים כו'. שהם נהגו מנהג בזיון בארון והיו מביטים בו לפיכך ביזה עצמו לפני הארון כדי שילמדו ממנו שצריך לנהוג כבוד גדול בארון ולא ימותו, עכ"ל. הרי מבואר שמן הסתם היה אסור לדוד לנהוג כן ורק ביזה עצמו לצורך השעה, וזה נראה לא כדברי רבינו כאן.

ועל הירושלמי עצמו יש להעיר שאם רק מצד ההוראת שעה דוד נהג כן, אם כן בעצם מיכל בת שאול צדקה בדבריה 'ומה נכבד היום מלך ישראל וכו', ולמה דוד ענה לה 'ונקלותי עוד מזאת' ולא הסביר לה שהוא רק נהג כן מצד ההוראת שעה.

ויש לתרץ דברי רבינו כך, שודאי מצד עצם הכבוד 'אין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה' כדברי רבינו כאן, ומצד דין כבוד גרידא אין למלך לנהוג בכבודו הרגיל במקומות אלו, אבל מצד שני יש למלך עוד הלכה מיוחדת שיהיה אימתו על העם [כדילפינן לה מקרא ד'שום תשים עליך מלך' בפ"ק דקידושין דף לב:], ומצד דין מיוחד זה אסור לו להקל בכבודו אפילו במקומות אלו, ולכן דוד היה צריך היתר של הוראת שעה להתיר דבר זה. אבל אחרי שהותר אימת המלך מצד ההוראת שעה, אזי מצד עצם הקלת הכבוד חוזר הכלל של 'אין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה' ולזה אינו צריך להוראת שעה דוקא. וטענת מיכל 'ומה נכבד' הייתה שאין הנהגת דוד ראויה מצד שאינו מכובדת בעצמותה (ולא מצד אימת המלך) ובזה היא טענה, ולכן ענה לה דוד שמצד הכבוד אדרבא 'ונקלותי עוד מזאת', ודו"ק.

מילואים

הנה הרמב"ם לא הזכיר ששמחה זו הוא בגלל ניסוך המים כמו שהזכרנו בהערה ג', וכתבנו בקצרה שם שהסתמך על הירושלמי. נרחיב בביאור הדברים.

הנה ודאי פשטות הבבלי בדף נ: הוא שהשמחה באה בגלל ניסוך המים וז"ל 'איתמר, רב יהודה ורב עינא חד תני שואבה, וחד תני חשובה. אמר מר זוטרא מאן דתני שואבה לא משתבש, ומאן דתני חשובה לא משתבש. מאן דתני שואבה לא משתבש - דכתיב ושאתם מים בששון. ומאן דתני חשובה לא משתבש - דאמר רב נחמן מצוה חשובה היא, ובאה מששת ימי בראשית'. וע' רש"י שם וז"ל 'דאמרן לעיל שיתין נבראו מששת ימי בראשית לקבל הנסכים', עכ"ל.

הרי למ"ד 'חשובה' ודאי הכוונה לניסוך המים, וכן למ"ד 'שואבה' בפשטות איירי בשמחה של שאיבת המים ולא של שאיבת רוח"ק, שהרי לא הזכיר רוח"ק כלל ומהיכי תיתי להכניס את זה לכוונתו. ועוד שמשמע שב' המ"ד אינם חולקים ביסוד הדברים אלא רק אם השם הוא 'שואבה' או 'חשובה', וא"כ כמו שלמ"ד 'חשובה' השמחה הוא בגלל ניסוך המים ה"ה למ"ד 'שואבה'.

וא"כ נראה שהרמב"ם הסתמך על הירושלמי נגד הבבלי וז"ל הירושלמי סוכה כב: 'א"ר יהושע בן לוי למה נקרא שמה בית שואבה שמשם שואבים רוח הקודש על שם ושאתם מים בששון ממעיני הישועה', עכ"ל. כלומר שאין השם נקבע על שאיבת המים אלא על שאיבת רוח"ק. ובודאי אין שאיבת רוח"ק שרש השמחה אלא תוצאה מהשמחה. וא"כ מקור השמחה הוא בהכרח 'ושמתם'.

ויש לפרש שהרמב"ם העדיף הירושלמי על הבבלי כדרכו בהרבה מקומות [אבל ודאי אין זה כלל קבוע בכל מקום]. ועוד י"ל שכיון שדעת הירושלמי ברורה שאין השמחה משום ניסוך המים לכן נדחק לפרש הבבלי באופן שיסכים עם הירושלמי כדי שלא יהיו חולקים. ומ"ד 'שואבה' שהביא הפסוק של 'ושאבתם' כוונתו לשאיבת רה"ק (ולא שאיבת המים) כמו הירושלמי, או אף אם כוונתו לשאיבת המים זה אינו שרש השמחה אלא רק קוראים לשמחה על שם זה כיון ששמחת 'ושמחתם לפני ה' אלוקיכם' הייתה מסתיים כל בקר בשאיבת המים. ולמ"ד 'חשובה' ש'מצוה חשובה היא ובאה מששת ימי בראשית' אין הכוונה לניסוך המים אלא ל'השמחה לשמוח בהשם שהיא מצוה חשובה ומיסודי הבריאה כדכתיב כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו' (לשון העמק ברכה).

אבל אין זה פשוט מב' סיבות: (א) אלו דחוקים גדולים בכוונת הבבלי. (ב) באמת אין זה פשוט בדעת הירושלמי ששרש השמחה הוא משום 'ושמחתם' ולא משום ניסוך המים, שי"ל שאע"פ שהשמחה משום ניסוך המים, השם הוא על שאיבת הרה"ק שזה מראה על גודל ענין ניסוך המים שממנו מגיעים למדרגה הגדולה של רה"ק. (ואם נפשך לומר שאם שרש השמחה הוא ניסוך המים אין לקרותו אלא על שם ניסוך המים עצמו ולא על שם רה"ק, י"ל שיש את אותה שאלה אם קוראים לה על שאיבת המים, שמדוע יקרא על שאיבת המים שהוא רק כהכשר מצוה ולא על הניסוך המים עצמו שהוא כמובן עיקר המצוה, ולמשל 'שמחת בית הניסוך'). וכל עוד שזה צד אפשרי בכוונת הירושלמי, אם דעת הרמב"ם הוא להשוות בין הבבלי והירושלמי י"ל אדרבא שהירושלמי יסכים עם

הבבלי, שהשמחה נקבע משום ניסוך המים, ורק חולק הירושלמי על הבבלי שאין השם 'שמחת בית שואבה' משום שאיבת המים אלא משום שאיבת רוח"ק.

וא"כ אולי יש לומר שהיה לרמב"ם עוד סיבה לדחוק דחוקים אלו בבבלי, והוא שהיה תמוה לו בסברא פשטות הבבלי ששמחים במצוה זו של ניסוך המים הרבה יותר ממה ששמחים בכל מצוה או קרבן אחר, וי"ל שמטעם זה ופשטות הירושלמי היה מוכן ללמוד דחוקים אלו בבבלי. והבוחר יבחר.

ביאור הלשונות של שמחה

‘עשרה שמות נקרא שמחה, ששון ושמחה גילה רינה דיצה צהלה עליזה חדוה תפארת עליצה’ (אבות דרבי נתן פרק ל”ד אות ט). ידוע הדבר שהמספר עשר מסמל מערכת שלימה, וכך מצאנו, עשרת הדברות, עשר המכות, עשרה מאמרות שנברא העולם, עשר לשונות של תפילה (וע’ בזה בהקדמה לס’ שערים בתפילה). ואם כן כיון שמצאנו שיש עשרה לשונות של שמחה, מבואר כמה גדול ורחב הוא ענין השמחה.

כשמתבוננים בדבר נראה שאין אנו מודעים לזה כראוי ואין לנו גישה למיני שמחה השונים, והשמחה שלנו לוקה בחסר, לא בנויה, לא מגוונת, ולא מוגדרת. ובמאמר קצר זה נתבאר שמונה לשונות של שמחה, ובעזרת ה’ נפתח פתח להכנס פנימה לעולם המלא של דרכי השמחה.

שמחה וטוב לב

א. בפסוק ‘תחת אשר לא עבדת ה’ אלוקיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל’ (דברים כ”ח מ”ז) מצאנו שתי לשונות אלו. וישנה חשיבות גדולה בידיעת פירושם שהרי ענין פסוק זה חמור עד למאוד שהוא גורם לגלות, כמו שנאמר בהמשך הפסוקים ‘תחת אשר וכו’ ועבדת את אויבך’, ואם אין אנו יודעים פירוש הפסוק, היאך נדע לתקן ענין זה.

זאת ועוד, ענין השמחה במצוות שדורשת התורה, ענין גדול הוא, ובו סיים הרמב”ם את הלכות שמחה ביום טוב [נצטונו] על השמחה שיש בה עבודת יוצר הכל שנאמר (דברים כ”ח) תחת אשר

לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב (מרב כל) הא למדת שהעבודה בשמחה'. וראה מה שהובא בהערות שם מדברי רבינו בחיי. וידוע הדבר שרבינו האר"י ז"ל תלה מדרגתו הבלתי נתפסת ברוב שלימותו בענין זה (ע' מ"ב סימן תרס"ט סק"א). ועוד שמצאנו שלדעת הרמב"ם חייב האדם להיות שמח וטוב לב כל ימי החגים, וא"כ נחוץ לנו להגדיר לשונות אלו כדי שנוכל לקיים שמחת יום טוב כראוי^א.

בהערות לסדר הרמב"ם נכתב בענין זה (ע"פ ספר מוסר אביך):

'טוב לב' היא ההרגשה הטובה שמקבלים מדבר טוב שמתאים לאדם וראוי לו ואילו 'שמחה' היא ההרגשה הטובה שמקבלים מדבר טוב שלא מתאים לאדם והוא למעלה מהשגות הרגילים שלו. לדוגמא - מי שקונה רכב שמתאים לצרכים ולתקציב שלו ודאי שמח בזה שיש לו דבר טוב שמתאים לו וזו היא הרגשת 'טוב לב', ואילו מי שזוכה בהגרלה ברכב חשוב שהוא הרבה למעלה מהתקציב שלו ודאי שמח בהרגשה של התלהבות יתר וזו היא הרגשת 'שמחה'. וכן הדבר בלימוד תורה (להבדיל), ודאי מי שמבין דבר שמתאים להשגות ודרך הלימוד שלו

א. עוד מצאנו שהרגשים אלו הם השער לנבואה כמבואר ברמב"ם בהלכות יסודי התורה פרק ז' הלכה ד' וז"ל 'כל הנביאים אין מתנבאין בכל עת שירצו אלא מכוונים דעתם ויושבים שמחים וטובי לב ומתבודדים, שאין הנבואה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות אלא מתוך שמחה, לפיכך בני הנביאים לפניהם נבל ותוף וחליל וכנור והם מבקשים הנבואה וזהו שנאמר והמה מתנבאים כלומר מהלכין בדרך הנבואה עד שינבאו כמו שאתה אומר פלוני מתגדל'.

שמח בזה וזו היא הרגשת 'טוב לב', אבל מי שמשיג דברים מעל השגותיו הרגילים שמח שמחה אחרת לגמרי וזו היא הרגשת 'שמחה'.

ב. ונראה שיש למצוא שני הרגשים אלו הן בכלל העבודת ה' שלנו והן בכל מצוה ומצוה.

בקיום כלל התרי"ג מצוות ודאי אנו צריכים לשמוח בהרגשת 'טוב לב' שקיומן 'מתאים לי'. שהרי לא ניתנה תורה אלא לצרף בהם את הבריות, וישראל ואורייתא וקוב"ה חד הוא, ואנו יודעים שכל מצוה ומצוה הוא כנגד אבר אחר באדם [כמ"ש בהקדמת החפץ חיים מדברי מהרש"ן]. קל וחומר, כאשר האדם מתקדם בקיום המצוות ובעבודת ה' נחוץ לו להרגיש שהוא נכנס יותר ויותר לעולם הפנימי שלו - ובודאי אי אפשר להרגיש שזה העולם שלו אם איננו מרגיש שזה מתאים לו!

אבל מאידך יש את הבחינה של 'שמחה', והוא שצריך האדם תמיד לחיות בהרגשה שהוא מתעסק בדברים העומדים ברומו של עולם שהם למעלה מהשגותיו - ברצון ה' אשר לגדולתו ותכונתו אין חקר, ובכל מצוה ומצוה יש כל כך הרבה עומק וכל שכן בהתאמת כלל המצוות יחד ועליו לשמוח שמחה רבה בהרגשה זו. וכמו כן בכל מצוה פרטית יש למצוא שני הרגשים אלו. מצד אחד המצוה 'מתאימה לו' שהרי האדם יודע איך לקיים אותה הן מצד הלכותיה הן מצד מהותה, והוא בהרגשת 'טוב לב' שקיומה 'מתאים לי'. אבל תמיד הוא צריך לזכור שהוא מתעסק בדבר שהוא לגמרי למעלה ממנו ובזה הוא מרגיש את ה'שמחה'.

כך נראים הדברים בכל מצוה ומצוה, וקל וחומר בנוגע לתלמוד תורה שחשיבותה היא 'כנגד כולם'. מצד אחד אין מצוה שבני תורה

כל כך קרובים אליה ומתייחדים בה כמו לימוד התורה. ובדור שלנו במיוחד מצאנו השגות עצומות בהבנת התורה מה שלא היה כל כך בדורות קודמים² (כמובן בבחינות מסוימות), וזה הבחינה של 'טוב לב'. אבל מצד שני יש את הבחינה של 'שמחה', שהרי התורה הרי היא למעלה מכל העולמות, ומי שלומד תורה שכינה כנגדו, והוא נכנס לפני ולפנים ממש כמבואר כל זה בנפש החיים. ולכן ודאי אינו ראוי שיהיה לבו גס בתלמודו וצריך שיהיה שמח ביותר בשמחה של התלהבות על כל דבר ודבר שלומד ומבין בתורה.

ג. לא די למצוא הרגשים אלו בתורה ומצוות בלבד, וכדברי הרמב"ם דמצווה האדם להיות 'שמח וטוב לב' ביום טוב, ואין הכוונה בשמחה של עבודת ה' דוקא [וכמ"ש שם בהערה]. אלא שנהיה שמחים וטובי לב בכל העניינים שלנו הן הגשמיים והן הרוחניים, ועוד שנהיה שמחים בעצמינו ובחינו בלי קשר למצב הגשמי או הרוחני שלנו, שהאדם צריך להרגיש 'אני שמח שאני חי'. ובהרגשות אלו יש גם שתי בחינות, מצד אחד ודאי כל זה 'מתאים לי' וזו היא הרגשת 'טוב לב', אבל מצד שני האדם צריך להרגיש שזו זכות עצומה להיות ולחיות, ובאמת לא מגיעה לו הזכות הזאת וממילא מגיע להרגשת 'שמחה'.

ב. שמעתי בשם כמה גדולים שאמרו בערך בזה הלשון, בדורנו בחור בשיעור ב' ביישיבה קטנה מחדש דברים שהיו נחשבים חידושים גדולים בעולם הישיבות שלפני החורבן. וכן שמעתי שהגאון ר' משה שפירא זצ"ל אמר שודאי שיש ירידת הדורות עצומה בשיעור קומת ה'יחיד' בענין הגדלות וההשגות בתורה אבל מצד שיעור הקומה של ה'כלל' בריבוי התורה בכל הבחינות לא היה דור כזה (וכגון מה שבדורנו יש ספרים כמעט על כל נושא ונושא בתורה).

ד. על פי דברינו שיש הרגשה של שמחה שמגיעה כאשר האדם יודע שיש לו מה שהוא למעלה מהשגותיו ודבר זה לא מגיע לו, יש להבין את דברי הגמ' בענין הנהגת הלל בשמחת בית השואבה. תניא אמרו עליו על הלל הזקן כשהיה שמח בשמחת בית השואבה אמר כן - אם אני כאן הכל כאן ואם איני כאן מי כאן? (סוכה נג.).

וע' רש"י שם 'דורש היה לרבים שלא יחטאו בשמו של הקב"ה, אם אני כאן הכל כאן כל זמן שאני חפץ בבית הזה ושכינתי שרויה בו יהא כבודו קיים ויבאו הכל כאן, ואם תחטאו ואסלק שכינתי, מי יבא כאן' עכ"ל.

ומבואר בדברי הגמ' שהלל השמיע תוכחת מוסר לצבור הנאסף בשמחת בית השואבה והזהירם שהכל תלוי בהקב"ה, ואם ה' לא יהיה שם אז שום דבר לא יהיה. וצ"ב, שלכאורה אין זה הזמן ואין זה המקום בשעת השמחה הגדולה לומר דוקא אז דברי תוכחה ומוסר שסותרים את השמחה?

כדי לתרץ זאת יש להקדים, האויב הגדול של הרגשת שמחה והתלהבות הוא שהאדם מרגיש שהדברים כן מגיעים לו והוא מאוד שייך להם - ואם האדם מרגיש כך למה שירגיש שמחה והלא הוא לא זכה לשום דבר מיוחד? ואם כן הדבר, נבין היטב את הנהגת הלל, ואין בזה סתירה לשמחה, ואדרבה יש בדבריו לחזק השמחה ולקיים אותו. הלל רצה שהציבור הנאסף יבינו וירגישו ששמחת בית השואבה וכל ביאת המקדש אינו דבר שמוכן מאליו, אלא הכל תלוי

ג. בדור שלנו יותר ויותר קשה למצוא הרגש השמחה שהרי אנו חושבים שהכל מגיע לנו הרבה יותר מדורות קודמים ואכמ"ל.

בה' ואם הוא מסלק שכינתו מהמקדש חלילה אין שום דבר, וע"י כך ידעו וירגישו את הגדלות של מה שיש להם וממילא יזכו להרגשת שמחה האמיתית.

שמחה וששון

א. כמו שמצאנו 'שמחה' כנגד 'טוב לב' גם מצאנו 'שמחה' כנגד 'ששון'. ניש להבהיר שמילת 'שמחה' לעצמו הוא שם כולל לכל דרכי השמחה, וכאן אנו עוסקים כשהוא בא בצירוף עם לשון נוספת של שמחה שאז גם מילת 'שמחה' מכוונת להרגשה פרטית ולא כללית].

וכמו שיום טוב הוא זמן לשמחה וטוב לב הוא גם זמן לשמחה וששון, שהרי אנו מזכירים בתפילות החג 'מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון'.

וידועים דברי הגר"א באיוב ג' כ"א בענין זה וז"ל:

הנה מאמר 'ששון' יתכן בהיות הדבר עומד על גמר טובו ושלמות פעולתו כמאמר 'שמחים בצאתם וששים בבואם' ר"ל ישמחו כאשר יצאו להאיר על הארץ וששים בבואם היינו בהיות השמש במערב אז ישיש שגמרו פעולתם הטוב. עכ"ל.

וכן ביאר בדרך זה הפסוק באסתר פ"ח פסוק ט"ז 'ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר' וז"ל הגר"א בפירושו שם:

ואמר 'שמחה וששון' כי ששון הוא אחר שמחה כמ"ש בגמ' שמחה הוא שהולך למצוא חפץ בשמחה וששון הוא אח"כ בשכבר החפץ בידו. עכ"ל.

ומבואר בדבריו, 'שמחה' משתייכת לתחילת הדבר, ו'ששון' משתייך לגמר הדבר וסיומו. ולדוגמא - כשאדם מתחיל מסכת חדשה הוא מלא בשמחה על ההתחלה החדשה, אבל כשמסיים המסכת הוא מגיע להרגשת ששון על גמר הדבר בטוב. וכן הוא בכל הדברים.

ב. מכיון שניתנו ימים טובים לשני הרגשים הללו כמו שמבואר מנוסח התפילה 'ותתן לנו... מועדים לשמחה וחגים וזמנים לששון', יש לבאר, ביום טוב האדם צריך להתבונן על מה שהשיג בזמן האחרון ולהרגיש הרגשת ששון על אותם השגות, ומאידך, הוא הזמן להתכונן לפעולות נוספות ולהרגיש שמחה לרגל התחלתם. עבודה זו אינה יכולה להגיעה מאליה ביום טוב, והיא טעונה הקדשת זמן והתבוננות לעשותה כראוי.

ג. נראה להוסיף, הרגשת 'ששון' רחוקה במידת-מה מאתנו, ויש לנו טעות יסודית שמעכבת אותנו מאותה הרגשה חשובה. אנו רגילים להסתכל על עצמינו כמו 'רובוטים', כלומר עובדים עבודה מכאנית, מחויבת המציאות, וכאשר מסיימים אנו איזה תפקיד, "חייבים" להמשיך מיד לתפקיד הבא, וחושבים שיש כעין איסור להרגיש הרגשת סיפוק וגמר בכל דבר שאנו עושים.

ד. ויש להבין למה שייך בחינת 'שמחה' ל'מועדים' ובחינת 'ששון' ל'חגים' וזמנים. והנה ע' בסידור הגר"א שיח יצחק בביאור תפילת שלש רגלים שאומר ש'מועדים' כולל ר"ה ויו"כ ואילו 'חגים' הוא רק כולל הג' רגלים. וי"ל שעקר עבודת ר"ה ויו"כ הוא בעבודת התשובה ובבניית עולם החדש של האדם, ואם כן הם אינם זמני גמר אלא התחלה, ולפי"ז הם אינם זמני ששון אלא שמחה לבד. וע"ש עוד.

הרקע להרגשה זו, נובע גם מ'חינוך' לקיום המצוות בלי 'הרגשת הלב' וגם ממידת הישרות, כאשר הרבה פעמים האדם באמת לא גמר את הדבר לאשורו – אם זו סוגיא בש"ס, עשיית חסד, מעשה מצוה וכדומה [ומרגיש חובה בנפשו להמשיך לעשות, בכדי להרגיש את קיומו]. אמנם יש לדעת, אנו כן גומרים דברים לפי מצבנו ודרגתנו, ואם כן אותה הרגשת ה'אי גמר' הרבה פעמים איננה אמיתית^ה. והמתבונן יראה חומרת הדבר, אורכת לנו בזה סכנת היאוש החמורה – לשם מה לאדם להמשיך ולנסות אם אף פעם אינו מגיע לשום הישג והוא תמיד בהתחלה? ולמה הדבר דומה – לאדם שנכנס למירוץ שעד כמה שהוא מתאמץ ורץ בכל כחו הוא תמיד מוצא עצמו בהתחלה. ודאי שאותו אדם לא ימשיך זמן רב בדבר זה. ועל כן נראה חשוב מאוד להגיע להרגשת 'ששון' – כלומר שהאדם ירגיש 'פעלתי, עשיתי, עליתי בס"ד ואני שמח בזה!' זאת ועוד שרבי ירוחם ממיר לימדנו דעת^ו שכמו שבגשמיות יש כלל של 'יש לו מנה רוצה מאתיים' הוא הדין ברוחניות. כלומר שמי שמרגיש שיש לו הישג רוחני מסוים הוא דוקא ירצה עוד ועוד. והרי אנו יודעים שהכוח החזק ביותר אצל האדם הוא הרצון. אם כן כאשר אין אנו מרגישים 'יש לי' - הוא הפסד נורא של מנוע עצום לעליה.

ה. דוגמא אחת לזה רואים בוידוי מעשרות (דברים כ"ו י"ג) 'ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקדש מן הבית וגם נתתיו ללוי ולגר ליתום ולא למנה ככל מצותך אשר צויתני לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי'. הרי שהנוסח שנקבע לכל אחד מישראל הוא שעשה כל מה שמוטל עליו! וע' לשון רש"י שם פסוק ט"ו 'עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שעליך לעשות'.

ו. שמעתי ממו"ר הרב ראובן לויכטר שליט"א.

[הדבר נכון כלפי עצמינו, וכל שכן בנוגע לילדינו ולתלמידינו – חובה גדולה עלינו לתת להם ליהנות ולשמוח מהישגים שלהם. ושמעתי ממו"ר הרב ראובן לויכטר שליט"א משפט זה 'האם מי שהוא פעם ניגש לתלמיד שלו ואמר לו יש לך כוחות תכפיל אותם?!']

ועוד מצאנו בדברי רבי ירוחם דברים נפלאים אלו: 'סוד התענוג בסיומה של דברים תמצאנו. אדם הבונה בית הנה העונג האמיתי יהיה לו אחרי גמרו את הבנין. ואף אם תמצא איזה עונג גם באמצע בנייתו הרי זה רק מצד מבטו והתקרבותו להשלמת הבית... ככה הוא גם ברוחניות'.^ז

ד. ניתן להרגיש שמחה וששון בכל מצוה ומצוה שעושים. כשניגשים לעשות מצוה יש לשמוח ולהתלהב שהולכים לעשות דבר גדול מאוד, ואז כשמסיימים יש למצוא הרגשת סיפוק ושמחה של גמר דבר עצום. ויש להדגיש, אפילו במצוה קלה כגון הבדלה או ברכת אשר יצר אפשר לשמוח בהרגשות אלו.

ה. בתפילת ימים נוראים אנו אומרים 'שמחה לארץך וששון לעירך' והוא מובן ע"פ דברי הגר"א שבגאולה העתידה יהיה הרגשה של שמחה בכל הארץ אבל גמר השמחה יהיה דוקא בירושלים – שם תשלוט הרגשת ששון".^ח

והנה בליל הסדר בסוף מגיד אנו אומרים 'שמחים בבנין עירך וששים בעבודתיך', לעומת ימים נוראים שירושלים שייך דוקא ל'ששון' בפסח הוא שייך גם לשמחה. ויש לבאר, בימים נוראים אנו

ז. דעת תורה, וירא [ראיתי בספר החשוב והיית אך שמח].

ח. וע' בשפתי חיים ח"א בביאורי תפילות ימים הנוראים בזה.

מדברים על תחילת תהליך הגאולה, באותו שלב השמחה תהיה בארצך והששון בעירך, אבל בפסח מתייחסים לשלב יותר מתקדם של הגאולה, והיא התיחסות בפרט למתרחש בירושלים עצמה, שאז מתחילים שוב עם שמחה של התחלה בבנין עירך ואז בא הששון בגמר חדש שהוא עבודת הקרבנות.

יש ללמוד מזה שלב חדש בעבודת ששון ושמחה, אחרי שמגיעים להרגשת ששון, אז יש להתחיל בהרגשי שמחה ברמה אחרת. דוגמא לדבר - אדם העובד על כוונה בתפילה והוא מתחיל עם תוכנית לכוון בכוונת התיבות, הוא צריך להתחיל זאת עם הרגשת 'שמחה' על שמתחיל תוכנית חדשה בעבודת ה', ואחרי שעובד עבודה מתמדת ומשיג כוונה זו – זה הזמן להרגשת ששון. ושוב הוא יכול להתחיל עוד שלב בעבודת הכוונה (כגון לעבוד על הרגשת עמידה בפני המלך) עם הרגשת שמחה, וכאשר משיג כוונה זו באה הרגשת הששון ואז מגיע לעוד שלב וכו' וכו'.

נמצא, כפי המבואר מדברי רבי ירוחם, דוקא אותה הרגשת 'ששון' אחרי השלב הראשון הוא הוא הדבר שמחזק ומדרבן את האדם להמשיך לעלות לשלבים הבאים.

ו. דברי הגר"א אלו פותחים לנו פתח נכבד להבין את הלשונות של 'שמחה וששון' בהרבה מקומות.

בספר זמן שמחתינו מסביר על פי דברי הגר"א הקדמת ששון לשמחה בפיוט שאומרים בשמחת תורה 'שישו ושמחו בשמחת התורה', כיון שקודם מסיימים את התורה באה הרגשת ה'שישו' קודם, ומיד מתחילים מחדש את התורה בבראשית ברא ובאה הרגשת 'שמחו'.

ז. 'ששון' שייך בפרט למצות מילה כדאיתא במגילה ט"ז: 'וששון – זה מילה' וכן רואים בשבת ק"ל. 'תניא, רבן שמעון בן

גמליאל אומר כל מצוה שקיבלו עליהם בשמחה כגון מילה, דכתיב שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב - עדיין עושין אותה בשמחה. ויש לבאר את משמעות הדבר על פי דברי החינוך במצוה ב:

‘וענין מצוה זו הוא שחוטכין הערלה המחפה ראש הגויה, ופורעין קרום רך שלמטה ממנה כדי שתתגלה ראש העטרה שבאותו אבר. כי ידוע למבינים שתשלום צורת האדם בהסיר ממנו אותה ערלה שהיא תוספת בו.

משרשי מצוה זו, לפי שרצה השם יתברך לקבוע בעם אשר הבדיל להיות נקרא על שמו אות קבוע בגופם, להבדילם משאר העמים בצורת גופם כמו שהם מובדלים מהם בצורת נפשותם, אשר מוצאם ומובאם איננו שוה, ונקבע ההבדל בגולת הזהב לפי שהוא סיבה לקיום המין, מלבד שיש בו תשלום צורת הגוף, כמו שאמרנו. והעם הנבחר חפץ השם יתברך להשלים תכונתו, ורצה להיות ההשלמה על ידי האדם, ולא בראו שלם מבטן, לרמוז אליו כי כאשר תשלום צורת גופו על ידו, כן בידו להשלים צורת נפשו בהכשר פעולותיו’

מבואר בדבריו שענין המצוה הוא שעל ידי המילה תושלם צורת גוף האדם, ואם כן מובן היטב ששם השמחה השייכת לאותה מצוה הוא ‘ששון’.

החינוך מוסיף שענין השלמת הגוף על ידינו מורה ומרמז לנו שבידינו להשלים נפשנו, ולפי הכלל שיסדנו מדברי רבי ירוחם שגם ברחניות ‘יש לו מנה רוצה מאתיים’ באופן חיובי, יש לבאר שהשלמת הגוף אינו רק רמז בעלמא להשלמת הנפש, אלא הרגשת ה‘ששון’ הבא על ידי השלמת הגוף באמת היא מביאה ומחזקת את בקשת השלמת הנפש.

ח. בנבואת הנחמה בישעיהו פרק נ"א נאמר 'כי נחם ה' ציון נחם כל חרבותיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ה' ששון ושמחה ימצא בה תודה וכל זמרה'. וצ"ב מדוע כאן 'ששון' בא לפני 'שמחה' בשונה מהלשונות בתפילת ימים נוראים והגדש"פ (שהבאנו לעיל) שהשמחה בזמן הגאולה באה לפני הששון?

ונראה לומר, לפני השמחה בגאולה עצמו קיימת שמחה כגמר הגלות, יפקחו עינינו להבין לעומק את כל המהלך והתיקונים הגדולים שהיו בארבעת הגלויות, וכאשר גומרים את אותו תהליך – מגיעה הרגשה נפלאה של 'ששון', ובזה איירי הנביא ולכן הששון הוא דוקא לפני השמחה^ט.

ט. בגמ' במגילה (שם) 'שמחה - זה יום טוב' [לעומת 'ששון' - שהוא מילה], מעתה יש לנו פתח נכבד להבין עיקר שמחת יום טוב, שהיא צריכה להיות בהרגשת 'שמחה' ולא 'ששון'. כלומר אע"פ שגם הרגשת ששון שייכת ביום טוב, כמבואר לעיל באות ב, נראה שעיקר ההרגשה ביו"ט היא ה'מועדים' לשמחה. ויש להבין עומק הדבר. ותן לחכם ויחכם עוד.

י. הנה בשיר ששרים לכבודו של רשב"י בל"ג בעומר אומרים שזכה ל'שמן ששון מחבירך'. ויש להבין מה ענינו של ר' שמעון

ט. ידידי הרב אשר קובר נ"י הסביר באופן פשוט יותר, הנביא אינו מדבר על שלבי השמחה של הגאולה אלא על הרגשי השמחה השונים שיהיו בסוף התהליך כדאיתא 'ששון ושמחה ימצא בה', וא"כ יש לומר שיהיה יותר ששון משמחה ולכן הנביא הקדימו.

י. בס' זמן שמחתנו מסביר מדוע בברכת הלבנה ששון קודם לשמחה 'ששים ושמים לעשות רצון קונם', ואכמ"ל.

לששון דוקא. ועוד יש לשאול למה אנו עושים עסק מהילולו שלו הרבה יותר מכל תנא אחר כמו למשל רבי עקיבא שכל התורה בידינו בא דרכו כמבואר בש"ס וגם רשב"י עצמו היה מתלמידיו? ואולי יש לומר שהסיבה שאנו כל כך שמחים בהילולו שלו הוא כדוגמת שמחתינו המיוחדת בשמחת תורה יותר מבשכועות עצמו. והוא שיש שמחה מיוחדת בגמרה של תורה דוקא. שהרי עד שבא רשב"י לא נתגלתה באופן מושלם סוד התורה וזאת אומרת שעדיין לא התגלתה כל פרד"ס חלקי התורה, ולכן שמחתינו בהילולה שלו אינו שהוא ראוי לשמחה יותר מתנא אחר מצד חלקו מצד עצמו אלא שבזה יש גמרה של כל התורה מה שלא היה עד לגילוי שלו. ואם זה השמחה מובן היטב שלשון השמחה השייך אליו הוא ששון דוקא.

שמחה ורינה

א. עוד ביאר הגר"א לשונות 'שמחה' ו'רינה'. ואלו הם דבריו בפירושו לישעיה ה' י"א:

'כי שמחתני ה' בפעלך במעשה ידיך ארנן' אמר גבי פעולה שמחה וגבי מעשה רינה, והיינו ע"פ מה דאיתא בזהר 'שמחה בצפרא [בבקר] ורינה ברמשא [לעת ערב]'. והוא כי הפעולה נאמר על ענין בלתי נראה בראית העין בעלמא כי אם אחרי הבטה והסתכלות היטב. וזה שנאמר 'כי אראה שמך מעשה אצבעותיך ירח וכוכבים' אבל השמש לא נראה להדיא ונקראת פעולה י". וז"ש בשחרית

יא. השמש מחמת בהירות אורה אינה נראית היטב, וכך גם 'שמחה' שייכת לדבר שאין

בזריחת השמש שהוא ענין פועל ה' ובצפרא שמחה אמר 'שמחתני ה' בפעליך', וברמשא רנה והוא לעת צאת ירח וכוכבים הנקראים מעשה ה' ואמר 'במעשה ידיך ארנן'. וזהו שאנו אומרים 'אברהם יגל' היינו בתפלת שחרית צלותא דאברהם אז היא גלה ושמחה, וברמשא רנה לעת תפלת מנחה צלותא דיצחק וז"ש 'יצחק ירנן'. והנה בשחרית כאשר תזרח השמש יצא האדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב, וכשיצא לעבודתו נאמר 'עבדו את ה' בשמחה' ולעת ערב בבואו מן העבודה זמן רננה וז"ש 'בואו לפניו ברננה'.

ועל הפסוק 'צהלי ורוני יושבת ציון' (ישעיה י"ב ו') הגר"א מבאר וז"ל 'וכנגדן הוא צהלי ורוני. שמחה בצפרא - והוא נסתר, ורוני ברמשא - בגלוי. עכ"ל.

מבואר בדברי הגר"א ש'שמחה' שייכת בראית זריחת השמש ו'רינה' שייכת בראית הירח והכוכבים, והדברים צ"ב.

ונראה, דהנה יש דברים גלויים וידועים ויש דברים שהם נסתרים ואינם נראים בראיה בעלמא, ורואים בדברי הגר"א שיש שמחה שמתחסת לנגלה ויש שמחה שמתחסת לנסתר. והנה מובן יותר ששמחים בדבר כשהוא בגילוי ואפשר להשיגו בנקל, אבל איזה

רואים אותו, או בדבר שיהיה אפשר לראותו בעתיד אבל הוא עדיין לא התגלה. ולכן גם בדבר נסתר שעומד להתגלות שייכת 'שמחה' זו. ולפ"ז כוונת הגר"א שאומר 'כי הפעולה נאמר על ענין בלתי נראה בראית העין בעלמא כי אם אחרי הבטה והסתכלות היטב' אין פירושו ש'שמחה' באה אחרי הסתכלות זו אלא דוקא לפני אותה הבטה והסתכלות.

שמחה יש בדבר נסתר ובלתי נראה היטב?

אלא היא הנותנת, באמת ישנה הרגשת שמחה מיוחדת דוקא כאשר לא רואים ומבינים עדיין את הדברים לעומקם ולרחבם. ובדבר נסתר יש כמה ענינים שאפשר לשמוח בהם באופן שאינו שייך בדברים גלויים:

א. עצם ההרגשה שיש כאן יותר ממה שאני רואה ומשיג מביא פליאה והשתוממות, וכשהאדם שואל ותוהה לעצמו מה עוד יש כאן (באנגלית wonderment) יש שמחה מיוחדת שאינה קיימת כשהכל מובן וברור - וזו ודאי הרגשה עדינה ומשמחת.

ב. בדבר נסתר יש פוטנציאל שעומד להתגשם ואפשר להרגיש צפיה ותקווה למה שיתגלה, ובזה יש שמחה.

יש מין שמחה שמכונה 'רינה' שקיימת בהבטה ביופי הנגלה של הירח והכוכבים, אבל גם בשמש שלא רואים אותה היטב [מחמת בהירות אורן] יש 'שמחה' באותה ידיעה שיש הרבה יותר ממה שאני רואה עכשיו, וכן הוא בכל דבר נסתר.

למשל – הגומר סוגיא שמח שמחה גדולה בכל מה שהתבאר והתחדש לו בלימודו, ואותו 'שלל רב' שיש בידו גורם להרגשת 'רינה', אבל גם מי שמתחיל סוגיא חדשה ויודע שיש בה עומק על עומק שעומד להתגלות, והוא מלא בצפיה ותקווה לאותו גילוי שייך להרגשת 'שמחה'.

אך עדיין עלינו להבין מהוא ההבדל בין 'שמחה ורינה' לעומת 'שמחה וששון'.

ונראה ביאור הדברים, 'שמחה וששון' מתיחסים לתחילה וסוף של מהלך ידוע וכדברי הגר"א שהובאו לעיל וז"ל 'שמחה הוא

שהולך למצוא חפץ בשמחה וששון הוא אח"כ בשכבר החפץ בידו, ההולך למצוא חפץ יודע מה שהולך למצוא ומה יהיה בסוף, ואותה שמחה המורגשת אז שונה מהשמחה של מי שרואה דבר נסתר ושמח בצפיה ותקוה לדבר שלא ידוע לעת עתה. ועוד הפרש ביניהם ש'שמחה' ו'רינה' אע"פ שהם שייכים לפעמים בתחילה וסוף של מהלכים מסוימים אבל אינו דוקא ותמיד כך (וכמפורש בגר"א שבראיית הירח שייך 'רינה' ואילו בשמש שייך 'שמחה' ואין הם קשורים למהלך אחד ואין השמש התחלה של מהלך שמסתיים עם הירח והכוכבים) משא"כ 'שמחה' וששון' תמיד מתיחסים לתחילה וסוף של מהלך מסוים.

ובקיצור, 'ששון' הוא השמחה בגמר הדבר ואילו 'רינה' הוא השמחה בדבר גלוי, ומעתה 'שמחה' לעומת 'ששון' הוא מתיחס לתחילת מהלך, ואילו 'שמחה' לעומת 'רינה' הוא מתיחס לדבר נסתר.

ונראה לומר ש'שמחה' ביחס ל'רינה' היא הרגשה יותר עמוקה מ'שמחה' ביחס ל'ששון'. שהרי כל אחד יכול לשמוח בתחילה של מהלך ידוע וגלוי, אבל רק אדם עם הרגשות יותר עדינות שמח בדברים נסתרים.

ב. 'שמחה' לעומת 'רינה', היא שמחה מהפוטנציאל [אפשרות הטמונה] שאדם רואה בדבר, אך רק כאשר אותו פוטנציאל התגלה והתממש אז שייכת הרגשת 'רינה' כיון שהדבר הוא בגילוי. למשל - אדם שראה את ריש לקיש בתחילת דרכו ראה לסטים רשעים, אבל רבי יוחנן ראה אדם שבכוהו להיות מגדולי הדורות, ויש לשער

שבתחילת דרכו של ר"ל, היתה לר' יוחנן שמחה עצומה מאותו פוטנציאל. אולם אחרי שהגיע לדרגתו הגדולה והיה אחד מגדולי האמוראים, היה זה זמן ה'רינה' בגילוי הדבר והשלמתו.

ג. הגר"א הזכיר ש'שמחה וגילה' שייכים לאברהם אבינו, וה'רינה' שייכת ליצחק אבינו, כפי שאנו אומרים בתפילת מנחה של שבת 'אברהם יגל יצחק ירנן', וצ"ב במשמעות הדבר.

ויש לפרש שבזמן אברהם אבינו היה העולם שמם ומקולקל מחמת עבודה זרה של העשרה דורות שבינו לבין נח, אבל הוא ראה את הפוטנציאל (שהיה אז נסתר מאוד) של העולם להיות מקום של עבודת ה' ואמונה בהקב"ה, ושמח באותו פוטנציאל, ואילו יצחק כבר ראה את התיקון שאביו והוא פעלו, וכל הנפשות שעשו אביו ואמו בחרן – כלומר ההתגשמות של הפוטנציאל – ואז היה שייך רינה י'.

יג. ויש לפרש באופן אחר – דהנה כידוע השלמתם של האבות היתה בעקב שהוא בחיר האבות וצירוף של מידת החסד של אברהם ומידת הגבורה של יצחק. לכן אברהם אבינו רק שמח שע"י חסדו אכן היה מרכיב אחד ליצירת השלמות של יעקב אבל לא היו עדיין את כל המרכיבים, וכאשר יצחק הגיע עם גבורתו כבר היו את כל המרכיבים הנצרכים ליצירת יעקב והיה שייך רינה.

ועוד יש לפרש שמידת החסד ענינו הוא להוציא תמיד כוחות והשפעות חדשים כעבודת הכהנים (ע' בספר תפארת תורה פרשת לך לך) – כלומר כל ענינו להוציא פוטנציאל ובזה שייך שמחה, ואילו מידת הגבורה אומרת 'די' ומקבלת מה שיש ומוצאת את השלימות בדברים כפי שהם, ומעתה שייך כבר לרנן עליהם.

יש להוסיף שמצאנו אצל יצחק ענין הצחוק – צחוק בדרך כלל מגיע בסופם של דברים כמו שכתוב 'ותשחק ליום אחרון' וכן 'אז ימלא שחוק פינו', וכן בחיים צוחקים כחושבים שמהוא יסתיים באופן אחד ובסוף מסתיים בדרך אחרת. ואם כנים

ד. בסוף קפיטל ק"ה, שהוא שיר של יום באחד מימי חוה"מ פסח, כתוב 'ויוצא עמו בששון, ברינה את בחיריו'. וצריך ביאור למה אצל 'עמו' כתוב 'ששון' ואילו אצל 'בחיריו' כתוב 'רינה'. ויש לומר שביציאת מצרים ההמון העם היו מלאים ששון בגמר של גלות מצרים וזהו 'ויוצא עמו בששון', אבל הבחירים שבעם השיגו השגות עצומות בכל הי"ג עקרי אמונה (כמבואר ברמב"ן עה"ת) ועוד, ואצלם דברים אלו היו ברורים כמו הירח והכוכבים בלילה, והגיעו לדרגה גדולה של 'רינה'.

שמחה וגילה

א. בפירוש הגר"א למשלי [פרק ב' י"ד] עוד מצאנו פירוש לשונות אלו - ואלו דבריו:

החילוק בין גילה לשמחה, ששמחה הוא בדבר חדש וגילה הוא בדבר שכבר היה ואינו מחודש וזהו 'ישמחו השמים' כי הם חדשים לבקרים 'ותגל הארץ' כי אין כל חדש תחת השמש לכן אינו שייך בהם שמחה אלא בדבר מעשה בראשית שהיה מכבר, עכ"ל.

על פי דברי הגר"א יש לפרש פסוק שאומרים בקבלת שבת 'ה' מלך תגל הארץ ישמחו איים רבים'. ויש להבין למה יש גילה בארץ ואילו באיים רבים יש שמחה?

ונראה לבאר כך 'ארץ' מסמל את מקום הישוב, ובמקום הישוב גם לפני הגילוי של לעתיד לבא יש ידיעה במלכות ה' (וכמו שמצאנו שכבר מאות שנים חלק גדול של העולם מאמינים באחדות ה', ועי'

הדברים, מובן היטב שמידה זו שייכא גבי יצחק שמקבל את הדברים 'איך שהם' בלי לחדשם ולשנותם ועומד בסופם של הדברים.

בדברי הרמב"ם בסוף הל' מלכים בענין), ואם כן אף שודאי יהיה שמחה עצומה בגילוי מלכותו, אבל אותה שמחה תהיה בגדר של 'גילה' כיון שהוא כבר דבר ידוע. אבל 'איים רבים' הם מקומות הרחוקים מהישוב ובהם נשתרשה מאוד דעות כוזבות של כישוף ועבודה זרה, ולהם גילוי מלכותו יהיה דבר חדש לגמרי ולכן להם שייך לשון 'שמחה'.

ב. כשקוראים את דברי הגר"א אלו נדמה בעינינו שרק השמחה היא החשובה ומשתייכת לענינים יותר נעלים בבחינת 'ישמחו השמים', ואילו גילה היא רק בדברים ארציים ושפלים בבחינת 'ותגל הארץ', וגם לכאור' הרי יש יותר שמחה בדברים חדשים כמו שבודאי יש יותר שמחה בשמים מהארץ. אבל כשנתבונן בדבר נמצא שלפעמים דוקא הרגשת ה'גילה' היא הרגשה חשובה ומיוחדת יותר.

שהרי כשנתבונן נמצא שדוקא בדברים ישנים יש בחינה מיוחדת של שמחה, ולדוגמא: מתי אדם יותר שמח כששומע ניגון חדש או ישן, כשרואה חבר חדש או ישן, כשהוא חושב על ענין מחודש או כשמהרהר ברעיון אהוב הידוע לו מימים ימימה? ברור שאע"פ שיש לאנשים אהבה לדברים חדשים, יש בכל זאת שמחה מיוחדת דוקא בדברים ישנים.

באמת יש יצר חזק שדוחק אותנו למצוא טעם ועונג רק בדברים חדשים וחדשים, ואותו יצר לוחש באזנינו שאין להסתפק בדבר ישן אלא תמיד צריך להשתכלל. וזה טעות חמורה שודאי נפש היפה יכול למצוא טעם, ואפילו טעם מיוחד, בדבר ישן, וחבל לו להפסיד את אותו הטעם. זאת ועוד שמי שמתרגל לזלזל בדברים ישנים מסכן את לימודו (שפעמים רבות איננו רוצה להתעכב בסוגיא כמו שצריך שהרי הוא חייב להתקדם, ובודאי שהחזרות קשות עליו מאד)

ותכונה זו גם יכולה להקשות על פרנסתו (שלפעמים נמצא הוא במקום מצוין עבורו אבל הוא חפץ דוקא בחדש), ואפילו שלום ביתו של האדם יכול להיפגם מתכונה זו.

והוא באמת אחד מהסכנות העצומות (הפחות ידועות) בטכנולוגיה החדשה של ימינו. המכשיר שהיה ממש מתאים לנו לפני חודש היום נראה בעינינו עלוב ואפילו בלתי נסבל. אותה תפיסה גורמת לנו לבזבז ממון, ועושה אותנו פחות סבלנים, פחות רגועים ואנושיים ובודאי פחות שמחים. ועיקר הסכנה היא בזה שהוא מכניס אותנו למהלך מחשבה שהוא לגמרי להיפך מדרך הבנין הנכונה של עצמינו. שהרי כידוע מהלך בנינו של האדם דורש עבודה מתמדת וסבלנית, בשלב אחרי שלב. ואם התרגלנו שצריך תמיד 'להתקדם' במהירות, איך נתקדם באיטיות נכונה בדרך העולה בית ה', איך נעבוד עם תלמיד או ילד הצריך יותר זמן?

ודאי חייבים אנו להרגיש ולחיות את השמחה הגדולה שיש בדברים חדשים, אבל יחד עם זאת לחפש את השמחה עמוקה והמיוחדת דוקא בדברים הרגילים והישנים.

עיקר מטרת מאמר זה היא להראות וללמד שיש הרבה מיני שמחה ולברר כמה מהם.

הרוצה לעבוד את עבודת השמחה כראוי, ראוי שימצא בעצמו את שמונה ההרגשים:

'טוב לב' 'ששון' 'רינה' 'גילה', ולעומתם מתחברת 'שמחה' שכנגד כל אחד מהם - ולהבחין בין הרגש להרגש ולא להסתפק בהרגשת

שמחה בעלמא. ועל ידי שאדם מתבונן ועובד עם ההרגשים אלו הוא יכול להתעלות בעבודת השמחה במצוות וגם להפוך לאדם עמוק יותר, מרגיש יותר, שמח יותר.

מהלך החיים בעולם הולך ונעשה יותר ויותר גשמי ושטחי באופן נורא. נדמה שעבודת השמחה יכולה לעזור לעצור אצלנו את אותה ירידה תלולה ולהחזיר אותנו למצב של התלהבות, חיות ועומק בעבודת ה' שלנו. על ידי עבודת השמחה לאופניה השונים נדע ונחיה את ההרגשים הללו ואז נוכל להכניסם לעבודת ה' שלנו, ונזכה בעזרת ה' לגדול במידה רבה! ולזכות לעבוד ה' בשמחה כל הימים.

מיוחדות עבודת השמחה במצוות

דרש רבי שמלאי שש מאות ושלוש עשרה מצוות נאמרו לו למשה... בא דוד והעמידן על אחת עשרה.. בא ישעיהו והעמידן על שש.. בא מיכה והעמידן על שלש.. בא חבקוק והעמידן על אחת, שנאמר: וצדיק באמונתו יחיה. (מכות דף כד.)

וכתב רש"י [ד"ה והעמידן] וז"ל 'שבתחילה היו צדיקים והיו יכולין לקבל עול מצוות הרבה, אבל דורות האחרונים לא היו צדיקים כל כך, ואם באו לשמור כולן אין לך אדם שזוכה, ובא דוד והעמידן וכו' כדי שיזכו אם יקיימו י"א מצוות הללו וכן כל שעה דורות של מטה הולכין וממעטין אותו' עכ"ל.

וביאר בזה מרן המשגיח הרב וולבה זצ"ל, ברור שאין הכונה שחידשו הנביאים הללו שדי ח"ו בקיום מצוות כלליות בלבד, אלא שעקב ירידת הדורות קשה על הכלל לקיים כל התרי"ג מצוות בשלימותם, וגדולי הדורות חפשו והעמידו דברים שאם יהיו הכלל שלמים בהם, יהיו אלו הדברים בסיס לקיים על ידם כל התורה בשלימות, עד שהגיע חבקוק וחיפש מצוה אחת כללית המסוגלת להעמיד את הדורות האחרונים בקיום ושמירת כל התורה.

ונראה להוסיף ולחדש ע"פ דברים אלו, שבכל דור ואפילו כל אדם יש לו להתבונן אם יש מצוות או מידות מסוימות שיש בהם בכדי לרומם את כלל עבודת ה' וכלל קיום המצוות שלו, ולעבוד ולתת דגש מיוחד על ענינים אלו.

במאמר קצר זה נציע כהצעה בעלמא. נראה שבדור שלנו, אחד הדברים היותר בסיסיים הוא לעסוק, לעמול, ולבנות עצמנו בו הוא השמחה במצוות.

ענין שמחה במצוות מיוחד הוא מכמה וכמה סיבות: א. הוא נוגע לעוד כללים יסודיים בתורה ועבודת ה', ב. הוא שער למדרגות גבוהות, ג. הוא ענין בסיסי ביותר בחינוך הבנים לתורה ועבודה, ד. מקבלים שכר עצום עבורו, ה. הוא מיוחד בפן הפרקטי שניתן להתקדם ולעבוד עליו בכל המצבים ובכל הזמנים. ועתה נבוא בביאור הדברים בהרחבה:

שמחה במצוות נוגע להרבה כללים יסודיים בתורה ועבודת ה':

- ❖ שמחה במצוות הוא ביטוי של אמונה עמוקה שיש לאדם בבורא עולם שציווה לקיים את המצוות, באמיתות המצוות עצמם, ובזה שרוחניות הוא דבר ממשי ולא ענין מופשט. שהרי אם האדם לא היה מאמין בשלש יסודות אלה הוא לא היה שמח במצוות כלל, לדוגמא: מה יש לו לאדם לשמוח בזה שמניח קופסה שחורה בין עיניו ועל ידו? שמחה כזאת נובעת אך ורק מזה שהאדם יודע שיש בורא עולם שגילה רצונו שיעשו אלו המצוות, וממילא מצות תפילין (ומה שהם מסמלים) הם דבר ממשי עבור האדם המאמין.
- ❖ על ידי שמחתו הוא עוד מחזק אמונתו בה', באמיתות המצוות עצמם, ובזה שרוחניות הוא דבר ממשי.
- ❖ שמחה של האדם במציאות מסוימת מביאה להכרת הטוב למי שגרם לאדם את המציאות הזו. ולפי זה, כגודל השמחה במצוות, כך יבוא האדם להרגיש הכרת הטוב אל ה' שצווה על המצוות. ידוע הדבר שבעל החובות הלבבות ביסס את כל עבודת ה' על הכרת הטוב, וכלשונו בפתיחה לשער עבודת אלוקים 'כפי אשר יחיבהו השכל למטיב על

מי שהטיב לו'. אם כן השמחה במצוות מהוה בסיס לכל עבודת ה'.

❖ כתב הרמח"ל במסילת ישרים פרק כ"א שהכרת הטוב הוא הדרך להגיע לאהבת ה', וז"ל 'ובהתבוננו על רוב חסדיו עמנו, ועל גודל אהבתו יתברך לישראל, ועל קרבת הישרים אליו ומעלת התורה והמצוות, וכיוצא מן העיונים והלימודים, ודאי שתתלהט בו אהבה עזה, ויבחר ויתאוה לידבק בו, כי בראותו שהשם יתברך הוא לנו לאב ממש, ומרחם עלינו כאב על בנים, יתעורר בו בהמשך החפץ והתשוקה לגמול לו כבן על אביו'. עד כאן לשונו הזהב. אם כן הכרת הטוב הנ"ל, אינה רק בסיס לעבודת ה' אלא בכוחה להביאנו לאהבת ה' שהוא מהמעלות הגדולות ביותר.

❖ דרך העולם שהאדם מחובר ודבוק לדברים שמשמחים אותו, עד כדי שאנשים עושים הרבה דברים שמזיקים אותם בין בגופם בין בנפשם כיון שהם משמחים אותם. אם כן השמחה במצוות גורמת שהאדם יהיה דבוק למצוות ולבורא עולם שציווה עליהם.

❖ 'מלומדה' הוא מהאויבים ביותר גדולים לעבודת ה' אמיתית. שמחה במצוות היא ההיפך הגמור של 'מלומדה'.

❖ מהענינים החשובים ביותר הוא שאדם יחיה את העבודת ה' שלו. כלומר שעבודת ה' לא תהיה רק בפן השכלי אלא שרגשי האדם יהיו קשורים ומחוברים לעבודה. שמחה במצוות עוזרת הרבה גם בזה, וכדי להמחיש את זה, לו יצויר שני אנשים שעושים מצוות באופן רציני (ולא כקלי

הדעת שאינם יודעים תכלית האדם וגודל המצוות), ואחד מהם עושה את המצוה כהלכתה אבל בלי שום רגש מיוחד, ואילו חבירו עושה את אותה מצוה עם רגש ושמחה. אף ששניהם מקבלים שכר עצום על עבודתם, עדיין מה רב הפער ביניהם.

❖ מצוי שגם אצל בני עליה יש איזה קשר להבלי העולם ושמחים בזה במידת מה. ואחרי שדברים אלו קצת משמחים אותנו, אורבת סכנה עצומה שנתחיל גם להחשיב אותם, וכמובן שנתנית חשיבות להבלי העולם זה דבר גרוע. ונראה שהתרופה לזה הוא שאם נשמח ברוחניות שלנו זה יעזור הרבה שגם אם אין בכוחנו להתנתק מהבלים אלו לגמרי, לפחות לא נחשיב אותם כל כך, שהרי האדם יודע שגם השגות ברוחניות זה דבר שמשמח אותו, ואם כן אין לגשמיות עדיפות בזה. זאת ועוד שבמשך הזמן הרגשת השמחה במצוות תעזור לנו להתנתק לגמרי מהבלים אלו. שהרי למה בן עליה מתעסק בהבלים? כיון שהם משמחים אותו כאשר אין הרוחניות מספיק משמחת אותו. אם כן, על ידי שהאדם יותר ויותר ישמח במצוות יתאפשר לו להתנתק מעניינים גשמיים שהרי לא יהיה לו בהם כבר כל צורך.

שמחה במצוות הוא ענין בסיסי ביותר בחינוך הבנים לתורה ועבודה:
❖ באופן טבעי ילד יתקרב למה שרואה שמשמח הוריו, כידוע. ועל ידי שאדם ישמח במצוותיו ית' הוא יעשה הרבה יותר לחינוך בניו למצוות מכמעט כל שיחותיו ודיבוריו בנושא. ידוע הדבר שמרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל

הרבה להזכיר שירידת מצב היהדות באמריקה נגרם מהביטוי השגור אצל הרבה יראים ושלמים דאז 'שווער צו זיין אאיד' (תרגומו 'קשה להיות יהודי'). ועל ידי שמחה במצוות מראים לבנים כמה טוב ונפלא הוא להיות יהודי ועי"ז גם הם ירצו למצוא אותו טעם שראו אצל הוריהם.

❖ כמו שהזכרנו שאדם נדבק למה שמשמח אותו, אם הילד מוצא נחת ושמחה במצוות הוא ידבק בהם.

לשמחה במצוות יש שכר עצום:

❖ ידוע הדבר שאחד בצער שוה למאה שלא בצער (אבות דרבי נתן), אך פחות ידוע מש"כ בס' אורחות צדיקים וז"ל בשער השמחה 'כל העושה המצוות בשמחה, יש לו שכר אלף ידות יותר ממי שהמצוות עליו למשא'.

❖ [נראה שמי שעושה מצוות בצער ובשמחה ביחד (כגון שיש לו כאב ראש אבל עדיין הוא באמת שמח לעשות המצוה) יקבל שכר פי מאה אלף! מסתם מצוה, והבן עד היכן הדברים מגיעים.]

שער למדרגות גבוהות:

❖ כך רואים מדברי האר"י ז"ל הידועים [המובאים במשנה ברורה תרס"ט ס"ק י"א] שהמעלה עליונה והבלתי נתפסת שהשיג באה לו ע"י שהיה שמח בכל עוז בשמחה של מצוה.

שמחה במצוות מיוחד בפן הפרקטי, והוא בשני אופנים:
 חוץ מהמעלות העצומות שהבאנו עד כה, יש סיבות פרקטיות
 לקבוע עבודה מתמדת ויסודית בשמחה במצוות:

❖ כל הימים, השעות, והדקות שלנו מלאים במצוות כרמון,
 אם זה בברכות, תפילות, בין אדם לחבירו, שש מצוות
 תמידיות, פרנסת ביתו, וכמובן לימוד התורה. לכן יש לנו
 הזדמנות ממש תמידית להתעסק בשמחה במצוות. והנה
 הסברא נותנת שראוי לאדם להיות 'מקצוען' בדברים
 שמאד נוגעים אליו, יותר ממה שאינו נוגע אליו כל כך.

❖ [סברא זו מחייבת אותנו גם לעשות עסק מהתפילה
 שמקדישים לה כשעה וחצי ביום, ועוד יותר משבת קודש
 שהיא יום שלם מהשבוע. ואיזה טפשות הוא להשאר שנה
 אחרי שנה באותה מדריגה בדברים שאנו משקיעים בהם
 כל כך הרבה מזמננו, ואכמ"ל.]

❖ יש מדרגות והישגים שאדם משיג בשלב מסויים מחייו
 שמטבעם לפעמים קשה לעמוד תמיד במדרגות אלה.
 לדוגמא - בחור בישיבה שהתרגל להאריך מאוד בתפילה,
 לפעמים כשיהיה אברך יקשה הדבר עליו להמשיך באותה
 הנהגה. או אברך ששקוע מאד בלימוד, ובאיזה שלב
 בחיים נאלץ לעזוב את ספסלי ביהמ"ד, לעבוד או אפילו
 להיות מרביץ תורה, בדרך כלל, מחמת רוב טרדותיו יקשה
 הדבר מאוד להישאר באותה שקיעות שהתרגל בה. אך
 נראה שהמדרגה של שמחה במצוות שונה, שכן היא
 שייכת תמיד. ובכל מצב וזמן יש את המצוות ששייכות

לאותו זמן ולאותו מצב, וממילא גם העבודה של השמחה
במצוות שייכת תדיר בכל המצבים. אם כן, ודאי ש'שוה'
לעבוד ולהתקדם בעבודה זו בו כיון שהיא תלויה את האדם
כל ימי חייו.

ראינו חמשה כללים וחמש עשרה סיבות פרטיות שמבארים
ומבליטים לנו את המיוחדות והחשיבות של העבודה של ה'שמחה'
במצוות'. ונראה מכל הנ"ל שחובה עלינו לקבוע זמן ומחשבה
ללמוד וללמד לשמור ולעשות ענין חשוב זה, ובודאי מי שמתעסק
בו זוכה לעצמו לצאצאיו וכל דורותיו.